Бүхы оронуудай пролетаринар, нэгэдэгты!

БУРЯАД ҮНЭН

СОВЕТСКЭ СОЮЗАЙ КОММУНИС ПАРТИИН БУРЯАДАЙ РЕСПУБЛИКАНСКА КОМИТЕДЭЙ, БУРЯАДАЙ АССР-эй ВЕРХОВНО СОВЕДЭЙ, МИНИСТРНҮҮДЭЙ СОВЕДЭЙ ОРГАН

...най 1921 оной ...н 21-hээ гарана. | № 183 (18506) | 1990 оной августын 10, пятница | Сэн 3 мүн.

Совет Социалис Республикануудай Союзай Президентын

У К А З

Нүхэр Д. Ц. ДАШИЕВЫЕ Арадуудай Хани барисаанай орденоор шагнаха тухай

Совет хүгжэмтэ искусствые хүгжөөхэ талаар аша гэбьяатай байhанайнь түлөө Буряадай Гүрэнэй оперо болон баледэй академическэ театрай дуушан Дашиев Дугаржап Цыреновичые Арадуудай Хани барисаанай орденоор шагнаха.

Совет Социалис Республикануудай Союзай Президент М. ГОРБАЧЕВ.

Москва, Кремль.
1990 оной августын 8.

Тэжээл бэлэдхэлгэ—бүгэдын хэрэг

...ЙГААЛИИН ГАСАЛАНГЫЕ ГАТАЛАН...

...ондо Ахын районд о ...24674 центнер үбhэн, ...тнер таримал ногоо- ...сабшагдажа, 820 ...дарагдаха түсэб- ...Гадна ойн соорхой, ...ташаландахи ногоо ...сабшажа 820 цент- ...хэмжэ абахаар ха- ...Тиихэдэ буряа- ...малдаа сагаан ...—аарса, hай- ...бозо уулгадаг ...Энэ ехэ удха ша- ...Иимэ тэжээл шэмэ ...шадал нэмээдэг ...үлүүсэ сэгнэгдэдэг ...Тиигэжэ Ахын ...байгша ондо 220 цент- ...бэлэдхэхэ гэжэ хэл-

Бүхыдөө район дотор 27100 центнер тэжээлэй единицын хэмжээнэй үбhэ бэлэдхэхээр хараалагдаа. Энэнь адууhа малай условно толгой бүхэндэ 3,1 центнер тэжээлэй единицэ хүртэнэ. Зарим жэлнүүдтэ энээнhээшье бага хэмжээнэй тэжээл малдаа бэлэдхэхэ ушар байдаг hэн. Сэхыень хэлэхэдэ, Ахын районой ажахынууд жэл соо адууhа малаа арайхан лэ ондо оруулдаг ха юм.

hүүлэй хоёр жэлэй турша соо районоймнай малшад үбэлэй хүндэ нюргые бараг hайн дабана. Үбhэ тэжээлээр дутал-дабашье, урагшатайгаар үбэлөө гаталдаг малшад Ленинэй нэрэмжэтэ, «Коммунизм» колхозуудта олон.

Энэ жэлэй зун ехэ хура бороотой байба. Илангаяа июль hара таhалгаряагүй бороотой, гол горхо үерлэжэ, эрье hабhаань халиhан байгаа. Сагай уларилай иимэ байхадань, нютаг бүхэндэ сабшалангай ногооной ургаса урдынхиhаа бараг hайнаар гараа.

Районоймнай колхозуудай үбhэ тэжээл бэлэдхэхэдэнь үдэр бүхэндэ ороhон хура бороо ехэ hаад ушаруулна. Мүнөө ажахынуудта үбhэшэдэй 69 звено эмхидхэгдэнхэй, тэрэ тоодо подрядай гуримаар ажалладаг 28 коллектив бии. Энэ жэлэй үбhэ тэжээл бэлэдхэлгэдэ 351 колхозниигууд, 98 хүдэлмэрилэгшэд ба алба хаагшад хабаадалсана. Тэрээнhээ гадна, үбhэ хуряалгада пенсионернүүд, hургуулиин hурагшад болон студентнэр олоороо хабаадалсаха байна.

Тэжээл бэлэдхэлгын үедэ зоной дунда ниитэ-политическэ хүдэлмэри ябуулха даалгабаритай хүнүүд тодорхойлогдоо. Үбhэ хуряагшадай дунда социалис мүрысөөн үргэнөөр дэлгэрүүлэгдэнхэй. Салин түлбэриие, урмашуулгын гурим зохид таарамжатайгаар зохёогдожо, звено бүхэндэ хүртэгдэнхэй юм.

— Ногооной ургаса яhала hайн. Үбhэн нёдондонойхиhоо ехээр абтаха зэргэтэй,— гэжэ Ленинэй нэрэмжэтэ колхозой Үрынэгэй ногооной ургасые гэр бүлөөрөө сабшажа хуряадаг республикын габьяата малшан Алексей Яжамович Самбанов хэлээ hэн.

— Бидэ мүнөө жэл hайн шанартайгаар үбhөө абаха байхабди. Ургаса hайн,— гэжэ «Коммунизм» колхозой ахамад агроном Чингис Аюрович Гергенов урмашангяар хэлэхэ зуураа: — Бидэндэш нёдондоной «дарамал»—хурлагдаhан 500 гаран центнер үбhэн бии. Энэмнай яhала ехэ нэмэри гээшэ. Ондоо тээhээ муу шанартай hолоомо үнэтэй сэнтэйгээр асархаhаа дээрэ ааб даа,—гээ hэн.

Үбhэ хуряалгын харюусалгатай үе Ахада тулэг дундаа орожо байна. Зарим звенонууд hаял түрүүшын бухалнуудые табижа эхилээ.

Вл. ГАЛСАНОВ.

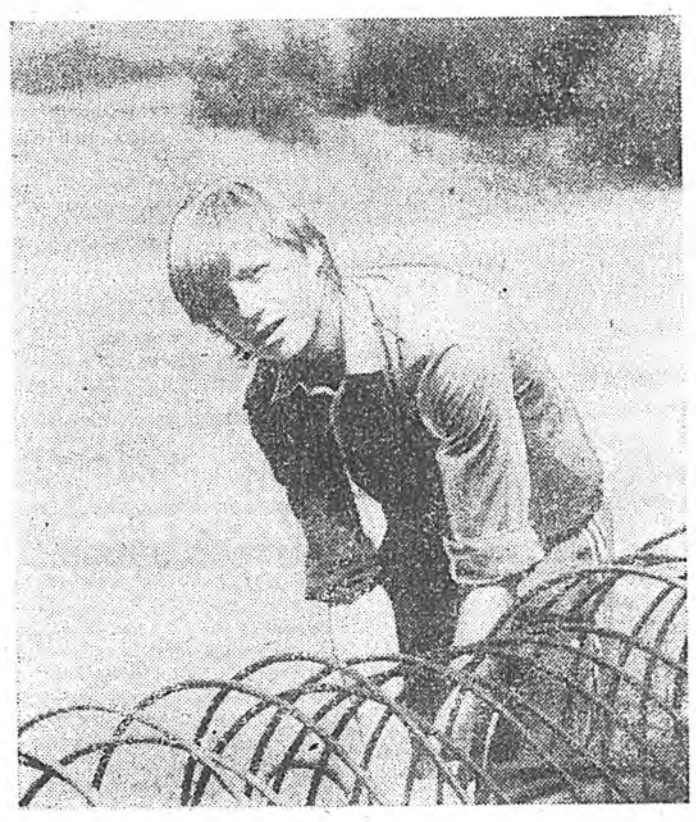

Хабарhаа наашаа орлдожо ургууhан ногооной ургасые гээлтэ хоролтодо оруулангүй хуряажа абахаар шиидэhэн оньhожоруулагдамал звено, бригаданууд заабол гар хажуууртай, тармуууртай, юрын асагай байдаг гээшэ. Тиин Тарбагатайн районой «Дружба» колхозой Пестеровэй отделениин А. М. Румянцевай хүтэлбэрилдэг үбhэшэдэй оньhожоруулагдамал звенодо хүрэжэ ерэхэдэмнай, гар хажуууртай, тармуууртай, асгашье барhан хүдэр шамбай хүбүүд олоор харагдаа.

ГЭЭЛТЭ ХОРОЛТОГҮЙ ХУРЯАНА

— Бү hонирхогты. Энэ зэр зэмсэггүйгөөр ехэ үбhэн абтахагүйл даа. Сабшаламнай тараалангай поли бэшэ бшуу. Ханаабай эрьеэрхи, hоог бургааhанай захаархи ногоо сабшангүй орхихоор гү? Илангаяа байгша ондо одоо болохогүйл. Мүнөөдэрэй байдалаар 800 гаран центнер үбhэ hурилоод байнабди. Энэ жэлдэ 2500 центнер үбhэ абаха түсэб хараалагданхай. Сабшалангай ногоон нёдондонойхиhоошье муу. Сэлэнгэ мүрэнэй эрьедэ нэмжыhэн сабшалан дээрэ мүнөө хоёрхон звено үбhэ бэлэдхэнэ. Манай хүршэ С. Радикальцевай звено ехэ үбhэ hурилээгүй. Энэ сабшалан доро, уhанай үертэ абтадагшье hаа, ногоониинь hайнаар гараагүй. Хабарhаа сагай уларил таарамжагүй хүйтэн, ган гасуур байгаа ааб даа. Хоёрдохёор, эндэ hүрэг адуун, эхэ хонид, айлнуудай хубиин мал hая болотор бэлшээ. Эдэ бүгэдэhээ ногоониинь сабшагдахаар ургаагүй бшуу,— гэжэ Алексей Михайлович Румянцев хэлээ hэн.

Оньhожоруулагдамал звенодо мүнөө 12 хүн ажаллана. Эдэнэртэ хүнгэн 7 трактор, элдэб түхеэрэлгэ, машинануудтайгаар даалгагданхай. Тэжээл бэлэдхэгшэдэй мэдүүлhэнэй ёhоор, тус коллектив хараалhан түсэбөө заабол дүүргэхээр арга боломжотой байна. Нэгэдэхеэр, үбhэшэд машина, техникээ бүтээсэтэйгээр хүдэлгэжэ, үбhэ хуряалгаяа богони болзор соо үнгэргэхөөр хараална бшуу. Эндэ, илангаяа дурсагдагша Пестеровэй отделенидэ урдынхидаал үбhэндөө үбгэн, залуугүй гараха гуримынь мартагданхай. Бүхы гол ажалаа оньhон техникын хүсөөр бүтээнэ ха юм.

ЗУРАГУУД ДЭЭРЭ: 1. Тракторист И. Давыдов; 2. Залуу механизатор Ю. Федоров. 3. Звеное хүтэлбэрилэгшэ (баруун гарhаа) А. М. Румянцев, тракторист П. Г. Измаграев.

В. БАБУЕВАЙ фото.

Тарбагатайн райондо

НОГООН ГУРИЛ ГАРГАНА

— Хэды хоноод лэ хура бороогой орожо, үбhэ хуряахын забда үгэхэгүйдэнь нэн түрүүн АВМ түхэлэй агрегат үдэр hүнигүй хүдэлгэжэ, витаминтай ногооной гурил татахаhаа ондоо аргагүй болоод байна. Энэмнай хура бороодо hаатаха хүдэлмэри бэшэ ха юм,— гэжэ Тарбагатайн районой «Маяк» колхозой механизатор С. Л. Чистяков хэлэнэ.

Тэрэ туhалагша машинист Николай Шашинтай хоюулан АВМ агрегатаа саг сооhь hайнаар заhабарилаад, мүнөө үдэр hүнигүй хүдэлгэжэ, витаминтай ногооной гурил түлэг гаргажа байна.

— Нёдондо агрегаднай ходо эбдэржэ, урагшаа ябаагүй hэн. Оройдоол 100 тонно гурил татаа hэмди. Энэ жэлдэ хайшаншье гэжэ hаань, 300 тонно тэжээл бүйлүүлхээл hанаатайбди. Мүнөө сүүдхэдэ 200 центнер гурил гарганабди,—гэжэ Сергей Леонидович хэлэнэ.

Тракторист Г. В. Степанов агрегадта гурил болгохо ногоон намаа сабшажа зөөхэhөө гадна, бэлэн болоhон продукци—саарhан мэшээгүүд соо хэгдэhэн ногоон гурилые складта зөөжэ ябална.

В. БАБУЕВ.

...ЭЛМЭГ ...НҮҮДТЭ ...ГҮЙ

...Д. ДАБАСАМБУЕВ.

АШАГ ОЛЗОТОЙ

Байгша оной түрүүшын хахад жэлэй дүнгүүдээр шэлэй оньhожоруулагдамал заводой коллектив Россин Федерациин барилгын промышленностиин предприятинуудай дунда дэлгэрhэн социалис мүрысөөндэ илажа гараа. Мүн республикын промышленна предприятинуудай дундаhаа шалгаржа, заводой коллектив Хүндэлэлэй самбарта оруулагдаhан байха юм.

Туйлаhан амжалтаяа арьбадхан, энэ жэлэй 7 hарын түсэб дүүргэжэ, дахинаа шалгарба. Жэшээлхэдэ, баталhан хэлсээнэй ёhоор продукци хэрэглэгшэдтэ эльгээхэ түсэб 100 процент бэелүүлэгдээ. Энэ хугасаа соо барилгын шэл үйлэдбэрилэн гаргаха даабари 104,4 процент дүүргээ. Тиигэжэ түсэблөө гадуур 1197 мянган түхэригэй продукци худалдаhан байна. Мүн даабариhаа гадуур 342 мянган дүрбэлжэн метр шэл отологдоо. Эдэ бүгэдын ашаар ажалай бүтээсэ дээшэлүүлхэ түсэб 110,8 процент дүүргэгдэhэн, ашаг олзо ехээр абтаhан байна.

Шэл үйлэдбэрилэн гаргадаг цехэй коллектив заводой туйлаhан амжалтада тон ехэ хубита оруулаа. Тус цехэй шэл hунаан татажа гаргадаг машинын машинист Н. А. Глотов, В. Я. Мисник, шэл отологшод В. Л. Доржиев, А. З. Павлов, В. А. Фоменко болон бусад бүтээсэ ехэтэйгээр хүдэлжэ, завод дотор дэлгэрhэн мүрысөөндэ түрүүлнэ.

Г. КУРАНОВА,
шэлэй заводой инженер.

АН ҮСХЭБЭРИЛЭГШЭДЭЙ АМЖАЛТА

Прибайкалиин коопзверопромхоздо предприятиин үдэр үнгэргэгдэбэ. Үнгэрhэн хугасаа соо мүрысөөнэй дүнгүүд нэн түрүүлэн соносхогдоо.

Г. А. Парфеновагай хүтэлбэрилдэг ан үсхэбэрилэгшэдэй бригада түрүү hуури эзэлбэ. Эдэнэр сэнхир хүхэ үнэгэнэй 4640 гүлгэ абажа тэнжээhэн байна. Бригадада 8 хүн ажалладаг. Ангуудые тэжээхэ, харууhалха талаар дүршэл ехэтэй тула эсэстээ hайн продукци тушаадаг. Галина Алексеевнагай үбгэнэй — М. В. Парфеновой бригада хоёрдохи hуури эзэлбэ. Анхан тус коллектив гээгдэгшэдэй тооhоо гарадаггүй hэн. Харин мүнөө ажалай журам hайжаруулhанай ашаар hайн дүн туйлаба. Сэнхир хүхэ үнэгэнэй 4250 гүлгэ эдэнэр абаа.

Гурбадахи hуурида Л. Е. Панинагай бригада гаранхай. Илагшадта мүнгэн шангууд барюулагдаа. Гадна автотранспортнигууд, холодильна түхеэрэлгэнүүдэй хүдэлмэрилэгшэд, барилгашад тэмдэглэгдэбэ.

Хубиин социалис мүрысөөндэ Т. Н. Кадочникова илаhан байна. Эрхимүүдэй тоодо Т. В. Приходько, Ольга Горбунова Лидия Дубий, Тамара Протасова гэгшэд ороо. Тэжээлэй цехэй оролдосотой хүдэлмэришэд мүн лэ урмашуулагдаhан байна.

А. ФАРФУТДИНОВ.

БАРИЛГАШАД УРМАТАЙ

«Жилгражданстрой» трестын барилга-хабсаралгын 7-дохи управлениин В. К. Рубцовой хүтэлбэрилдэг бригада үнгэрhэн хахад жэлэй дүнгөөр түсэбтэ даабаринуудаа урагшатай дүүргэбэ. Генподрядай талаар түсэбөө 102,7, өөhэдын хүсөөр — 102,6 процент бэелүүлээ.

Социальна удха шанартай объект дээрэ — туберкулез үбшэн эмшэлдэг диспансерэй барилга дээрэ эдэнэр хүдэлнэ. Энээнэй хажуугаар шэлэй заводые hэльбэн шэнэдхэлсэжэ байнхай. Гараж ашаглалгада тушаагдаа. Локомотивна деподо хабсаралгын хүдэлмэри хэгдэнэ, мазут хадагалдаг байра дээрэ ажал таhалданагүй. 2-дохи участогай К. Н. Проньковой хүтэлбэрилдэг коллектив илангаяа шадамар бэрхээр даабаринуудаа дүүргэнэ. Энэ амжалтада модошо дархан-бетонщик В. И. Санхядовай, электро-гагнууршан М. М. Слабухын хубита ехэ.

Железнодорожно райондо hургуулиин байшан бодхоолсожо байhан Р. П. Посаженниковай бригада амжалтатай. hүүлэй үедэ хүдэлмэри эндэ эршэдээ. Бригадын гэшүүд сооhоо электро-гагнууршан В. Т. Смолянниковые, ажалай ветеран, хабсаргагша В. Б. Бадмаевые нэрлэмээр.

Управлениин урагшатай ажалые тэмдэглэхэдээ, СССР-эй Верховно Соведэй депутат Г. Н. Литвинцевагай штукатур-шэрдэгшэдэй бригадые алад гаража болохогүй. Мүнөө дээрээ тус коллективые Н. П. Григорьева хүтэлбэрилнэ. Плиточник В. Д. Торгашин, штукатур-шэрдэгшэ В. Н. Новичева бусад сооhоо илангаяа бүтээсэтэй, уран шадабаритай гээд тэмдэглэсэ.

Д. ЦЫБИКОВ,
7-дохи СМУ-гай диспетчер.

Буряадай АССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй

У К А З

hУНГУУЛИИН ТҮРХЫН 150-ДАХИ ОКРУГТО БУРЯАДАЙ АССР-эй АРАДАЙ ДЕПУТАДАЙ hУНГАЛТА ҮНГЭРГЭХЭ ТУХАЙ

Буряадай АССР-эй Верховно Соведэй Президиум **иигэжэ тогтообо:**

«Буряадай АССР-эй арадай депутадуудай hунгалта тухай» Буряадай АССР-эй Хуулиин 54-дэхи статьятай зохилдуулан, hунгуулиин Түрхын 150-дахи округhоо гаража ошоhон арадай депутадай орондо Буряадай АССР-эй арадай депутадай hунгалта 1990 оной октябриин 13-да үнгэргэхэ.

Буряадай АССР-эй Верховно Соведэй Түрүүлэгшэ С. БУЛДАЕВ.

Улаан-Үдэ, Соведүүдэй байшан.
1990 оной августын 8.

ТАРЯАШАДАЙ ЗУНАЙ АЖАЛ ХЭРЭГҮҮД

БАРНАУЛ. Алтайн хизаарта энэ зундаа үзэгдөөгүй ехэ ган гасуур боложо, ургаса хуряалгын болзорнууд хубилаа юм. Гурбан мянганhаа дээшэ гектар эзэлдэг эртын ороохото ургамалнууд — горох ба намарай хара таряан тэрэл дороо хуряагдахаар бэлэн болоо. Олохон полинууд дээрэ обёос, ешмээн ба хабарай шэниисэ болзорhоо урид эдеэшээ. Үбhэ тэжээл бэлэдхэхэ ба овощ хуряаха болзор хүрэжэ ерэнхэй. Иимэ бэлэн бэшэ эрхэ байдалда хуряалгын бүхы звенонууд хүдэлнэ. Таhалгаряагүй ородог болоhон хура бороо hаад болоно. Таряашад наратай сэлмэг үдэр хүлеэжэ, заримдаа сүүдхээр хүдэлмэриингөө газарта байна. Техникэ бүтээсэтэй hайнаар хэрэглэхын тула механизаторнууд поли бүхэндэ, тэжээлэй ургамал бүхэндэ тааруу технологи хэрэглэнэ. Жэшээлбэл, набтараар ургаhан намарай хара таряан сэхэ комбайндаха аргаар хуряагдана. 250 мянган шахуу гектар талмайтай ороохоной поли дээрэ иимэ арга хэрэглэгдэнэ.

САРАТОВ. Областиин таряашад гүрэндөө түрүүшын миллион тонно ороохо худалдаа. Тэрэнэй хахадынь намарай хара таряан ба шэниисэ болоно. 160 мянга гаран тоннонь шэлдэн хатуу сортын юм. Тиихэдэ Ершовско, Краснокутска, Перелюбскэ болон Новоузенска районуудай таряашад бусадhаа ехэ ороохо худалдаhан байна. Урдахи жэлнүүдтэ гектарhаа 8—10 центнер ороохон суглуулагдадаг байгаа hаа, мүнөө жэлдэ 4—5 дахин ехэ ургаса хуряана. Волгын зүүн бэедэхи районуудта хуряалгын хүдэлмэриин түлэг ябажа байхада, баруун бэедэхи полинууд дээрэ ургасаяа hаял хуряажа эхилээ.

АСТРАХАНЬ. Нютагай таряашад астраханска суута арбуз түлэг хуряажа байнхай. Мүнөө жэлдэ үзэгдөөгүй баян ургаса абтана. Хэлсээтэ уялгануудай ёhоор, таряашад республикын промышленна түбүүдтэ ажаhуугшадта 300 мянган тонно арбуз эльгээхээр бэлэн. Тээд ургаса хуряалгада ба зөөлгэдэ хүдэлмэришэдэй дуталдадаг байhаниинь лэ hанаа зобооно. Урда жэлнүүдтэ энэ хүдэлмэриие городой бэшэ студентнэрэй отрядууд хэдэг байгаа hаа, мүнөө жэлдэ тэдэнэй тоо 10 мянгаар үсөөн болгогдонхой. Гол мүрэнэй хүдэлмэрилэгшэд ба түмэр замшад транспортаар эмхитэй hайнаар хангаха уялга абанхай.

ТАМБОВ. Област соогоо эгээн ехэ Тамбовско районой механизаторнууд гектар бүриhөө 35-hаа 50 центнер хүрэтэр эрхим hайн шанартай ороохо сохино. «Дон-1500» түхэлэй хүсэ ехэтэй комбайнуудые hайнаар бэлдэhэнэй ашаар амжалта туйлагдана. Дүй дүршэлтэй механизаторнууд тэдэниие жолоододог юм. Түсхай графигай ёhоор машинануудай түлишэ тоhодолгын материалнууд hэлгэгдэжэ, түлишын аппаратура заhагдана.

(ТАСС).

ЗАМБУУЛИНАЙ ВАХТАДА

НИИДЭЛГЭ ЗАЛАН ХҮТЭЛХЭ ТҮБ. (ТАСС). Жолоодогдодог «Мир» комплекс дээрэ долоодохи гол экспедициин экипажда халаание дамжуулга түгэсхэгдэжэ байнхай. Августын 9-дэ Анатолий Соловьев Александр Баландин хоёр Газартаа бусажа, замбуулиндахи хүдэлмэриеэ Геннадий Манаков Геннадий Стрекалов хоёр үргэлжэлүүлхэ байна.

Гурбан hарын туршада үргэлжэлhэн биотехнологическа туршалгын программын ёhоор түгэсхэлэй хүдэлмэри космонавтнууд хэбэ. Дэгдэн хөөрэлгын эрхэ байдалда элдэб янзын белогуудаар кристаллнуудые тарижа ургуулха зорилготой байгаа. Мүнөөнэй медициные хүгжөөлгын аша туhада эдэ белогууд саашадаа шэнжэлэгдэхэ юм.

Ашаанай «Союз ТМ-9» онгосые Газартань бусааха бэлэдхэл хэгдэнэ. Соловьев Баландин хоёрой ниидэхэ үедэ, мүн «Мир» комплекс дээрэ хоёр экипажай сугтаа хүдэлхэ үедэ хэгдэhэн шэнжэлгэнүүдэй материалнуудые космонавтнууд буулгын аппарат соо хэнэ.

Медицинскэ хиналтын үрэ дүнгүүдэй ёhоор, космонавтнуудай бэенүүд hайн.

Ниидэлгэ хараалагдаhан программын ёhоор үнгэргэгдэнэ.

...АЙДАЛАА ЗҮБӨӨР СЭГНЭХЭ

...Конституцяар зүб- ...сэрэгэй эмхидхэл- ...дураараа тараха, ...абтаагүй буу зэб- ...сээраа тушааха та- ...Президентын Ука- ...гдэhан болзорой ...дашарамдуулан, ...байhан байдал- ...уялыень СССР-эй ...эргүүдэй министр ...ТАСС-ай кор- ...гүйhан байна.

...hайн дураараа ...ажа эхилхэ гээд ...hанаагүй юм гэ- ...оксолон тэмдэг- ...ура СССР-эй Пре- ...эй политико-хуу- ...айхабтар ехэ уд- ...байhаниие сэгнэн- ...агүй. Юуб гэхэ-

дэ, хуули хамгаалгын байгууламжын эдэбхижэхэ ябадалда тон богони болзор соо ехэ нүлөө үзүүлhэн байна. Указ соо табигдаhан эрилтэнүүдэй үндэhөөр республиканска болон нютагай засагай, хүтэлбэрилгын зургаануудай, хуули хамгаалгын зургаануудай ябуулhан хүдэлмэри Конституцяар зүбшөөгдөөгүй, хуули бусын сэрэгэй байгууламжануудые бии болгохо, тэдэнээ бэхижүүлхэ гэжэ оролдоhон хүсэнүүдтэ горитой түлөө үзүүлhэн байха юм. Оперативна мэдээнүүдэй ёhоор иимэ hэдэлгэнүүд, hанамжалганууд бии байгаа.

Президентын Указ бэелүүлэн, засагай дээдын зургаанууд, союзна республиканаудай правительствануудай, нютагай Соведүүд тогтоhон байдалые тон анхаралтайгаар шэнжэлээ, бодото оперативна байдалда сэгнэлтэ үгөө. Тиигэжэ оленхи республикануудай харьяата газар дээрэ СССР-эй Президентын Указ соо хэлэгдэhэн хуули бусын сэрэгэй эмхидхэлнүүд үгы гэhэн гобшолол хэгдэбэ.

Тэрэл зуура, гэмтэ ябуулганудые гаргаhанай ашаар бии болоhон буу зэбсэгтэй уголовно-бандит бүлэгүүдые усадхаха талаар эдэбхитэй хүдэлмэри ябуулагдажа байна гэжэ В. Бакатин тэмдэглээ. Оперативно-албанай болон мүрдэлгын эдэбхитэй хэмжээнүүд эдэ бүлэгүүдтэ болон тэдэнэй харата ябуулгануудта эсэргүүгээр бэелүүлэгдэнэ.

Июлиин 25 hаа мүнөөдэр болотор 1600 буу, 100 мянга гаран hомон болон сэрэгэй бусад хэрэгсэлнүүд hайн дураараа тушаагдаа, буляагдажа абтаа. Республиканудай уголовно болон уголовно-процессуальна хуулинуудтай тааралдуулагдан, гэмтэй зоной харюусалга, хуулиар хараалагдаhан ушарнуудта тэдэнэрые харюусалгаhаа сүлөөлхэ тухай асуудалнууд шиидхэгдэнэ.

Хуули бусаар буу зэбсэг болон сэрэгэй техникэ хэхэ, буляажа абаха, хайша хэрэгээр хадагалжа, үгы болгохо, тэрэ тоодо МВД-гэй зургаануудта иимэ ябадалнуудай ушарха ябадалнуудые сараха талаар хэмжээ ябуулганууд бэелүүлэгдэнэ.

Белоруссиин, Киргизиин, Россин Федерациин правительствануд болон хуули хамгаалгын зургаанууд илангаяа аша үрэ ехэтэй хэмжээнүүдые абаба.

Арменидэхи байдал тад ондоо байгаа. Республикын засагай зургаанууд hүүлэй үе болотор бүтэмжэтэй харга шэглэл баримталаагүй. Гэбэшье республика соохи политическэ байдал хубилжа байна гээд хэлэхэ үндэhэн бии. Республикын дотоодын ажабайдалда хабаатай асуудалнуудые бэеэ даагаад шиидхэхэ, доторойнгоо ниитэ-политическэ байдалые таарамжатай болгохо арга боломжо Армениин засагай зургаанууд богони саг саг соо олохо аабза гээд найдахаар байна. Республикын Верховно Соведэй хүтэлбэри сэрэгэй эмхидхэлнүүдтэ хандажа, бодомжотой байгыт, байдалые шахардуу болгоходо нүлөөлhэн ябуулгануудые бү хыт гэжэ уряалhан байна.

Тон ехээр хуулида түшэглэхэ, тон багаар хүсэ хэрэглэхэ гэhэн ёhо гурим баримталдаг байhан, мүнөөшье баримталдаг СССР-эй МВД иимэ харюусалгатай хандасые амаршална. Абтажа байhан хэмжээнүүдэй бодомжо ехэтэй; харюусалгатай байhан сагта залуу хүнүүдэй, сэрэгшэдэй болон эрхэтэдэй ами наhые аюулда оруулха баатай ябадалнууд зайсуулагдана, зэбсэгтэ эмхидхэлнүүдэй буу зэбсэгые буляаха талаар хүсэ хэрэглэхэ ушарнууд сарагдана, хуули ёhо болон эмхи гурим хангаха арга боломжо олгогдоно.

Тус республикын шэнэ хүтэлбэритэй эдэ бүхы асуудалнуудаар Дотоодын хэрэгүүдэй министерство зүбшэхы хэлсээнүүдые үнгэргэhэн байна. Эрхэтэдэй аюулгүй ажаhуудалые болон хуулита эмхи гурим хангаан бэхижүүлхэ, хуули бусаар буу зэбсэгтэй байха ушарнуудые зайсуулха шухала байhан тухай асуудалнуудаар үгэеэ ойлголсообди.

1990 оной мартын 5-да СССР-эй Верховно Соведэй баталан абаhан «Азербайджанай ССР-тэхи болон Армениин ССР-тэхи байдал ба эндэхи эрхэ байдалые гуримдань оруулха талаар абтаха хэмжээнүүд тухай» тогтоолдо үндэhэлэн, Нагорно-Карабахта хабаатай асуудалнуудые шиидхэлгэдэ бодомжотойгоор, политическэ талаhаа харюусалгатайгаар хандаха арга боломжо Арменидэ болон Азербайджанда болохо байhан хубилалтанууд олгохо аабза гэжэ МВД найдана.

Тиигэжэ эдэ бүгэдэhөө уламжалан, хуули бусын сэрэгэй эмхидхэлнүүдэй hайн дураараа буу зэбсэгээ тушааха болзорые hунааха дурадхалтайгаар СССР-эй Президентдэ МВД хандаба.

Дэлгүүрэй экономико: бодомжонууд, хараа шэглэлнүүд

ЭД БАРАА ҮЙЛЭДБЭРИЛХЭ, ХУДАЛДАХА ТУХАЙ

Республика экономическа талаар бэеэ даангяар хүдэлжэ шадаха гү, ажал ябуулгын олзын ашаар гаргашануудые тэхэрюулэгдэхэ гү — имэ асуудал мүнөө олоной hанаае зобооно. Ниитын үйлэдбэриин дүнгүүд үйлэдбэриин гаргашануудhаа ехэ гү, али адли байха зэргэтэй.

Имэ гурим анханhаа республикадамнай заншанхай юм. Хэрэглэгдэhэн ниитын продукт гаргагдаhан продуктhаа саг үргэлжэ 18—20 процентээр ехэ байдаг. Эндэhээ тобшолходо, республика юрэнхыдөө ондоо область, хизаар, автономно, бусад союзна республикануудай ашаар ажамидарна гээшэ.

Энэ хадаа республикын экономикын зарим шэглэлээр хүгжөөгдөөд лэ, бэшэнэйнь мартагдаhан тухай гэршэлнэ бшуу. Союзна ба республиканска министерствэнүүдэй заабариhаа хадуурангүй, захиралтын гуримаар хүдэлhэнhөө уламжалан, түүхэй эдэй нөөсэнүүдые түрүүлэн буйлуулха предприятинууд байгуулагдаад лэ эсэсэй продукци гаргаха предприятинууд мартагдашадаг байгаа бшуу. Үнгэтэ ба хоморой металлнууд, угаагдаhан ноохон, нарин сэмбэ республикадамнай үйлэдбэрилэгдэнэ, экономическа бусад районуудта түхэреэн модон, арhан, цемент, шифер, картон, целлюлозо гэхэ мэтэ эльгээгдэнэ.

Гачсал машина бүтээлгын комплекс эсэсэй продукци гаргана: электродвигательнүүд, хүүргэнүүдэй түмэр хэрэгсэлнүүд, автоматизациин прибор ба түхеэрэлгэнүүд, тракторай тэргэнүүд гэхэ мэтэ.

Гол түлэб түүхэй эдтэ шэнэ сэнгүүдэй тогтоогдоходо, ниитын хамтын продукт хэрэглэлгэ ба үйлэдбэрилгэ тэнсүүрээ бүри алдана.

Хэрбээ республикын промышленна үйлэдбэридэ хэрэглэмжын хэмжээнэй продукци үйлэдбэрилгэhөө ехэ haaнь, арадай үргэн хэрэглэлэй эд бараа үйлэдбэрилгэдэ ба рознично худалдаа наймаанда энэ илгаань бүришье ехэ юм. РСФСР-эй 73 область, хизаар, автономно республикануудай дунда арадай үргэн хэрэглэлэй эд бараа үйлэдбэрилхэ талаар республикамнай 62-дохи hуури тогтууритай эзэлдэг гээшэ.

Эдеэ хоолой бэшэ эд бараа үйлэдбэрилгэ промышленна продукциин ниитэ хэмжээнэй 17—19 процент болоно, харин хүдөө ажахын продукциин ниитэ хэмжээндэ эдеэ хоолой зүйлнүүд 46—50 процентнь болоно. Энээниие имэ таблицаар гэршэлжэ болохо:

(миллион түхэриг).

	1989 он түсэб	бодото	процент дээрээ	1990 он түсэб
Промышленность, хамтадаа	2102	2177	104	2157
тэрэ тоодо:				
Эдеэ хоолой бэшэ эд бараан	380	385	101	409
Эдеэ хоолой бэшэ эд бараан промышленностиин продукциин ниитэ хэмжээндэ	18,1	17,7	—	19
Хүдөө ажахы, хамтадаа	643	630	98	648
тэрэ тоодо:				
Эдеэ хоолой зүйлнүүд	247	291	106	337
Хүдөө ажахын продукциин ниитэ хэмжээндэ эдеэ хоолой зүйлнүүд	48,8	46,0		50

Промышленна ба хүдөө ажахын продукциин ниитэ хэмжээндэ арадай үргэн хэрэглэлэй эд бараанай багахан хуби хадаа рознично эд бараанай эрьесын ба арадай үргэн хэрэглэлэй эд бараа үйлэдбэрилгын хэмжээнүүдэй хоорондохи таhалдалые бүри ехэ болгоhон байна.

(миллион түхэригөөр)

	1989 он түсэб	бодото	процент дээрээ	1990 он түсэб
Эд бараанай эрьесэ	1473	1492	101,3	1562
Эд бараанай нөөсэнүүдэй дутагдал	115	—	—	176
Арадай үргэн хэрэглэлэй эд бараа үйлэдбэрилгэ	654	676	104,0	763
Тэрэ тоодо эдеэ хоолой зүйлнүүд	274	291	106,0	337
Эдеэ хоолой бэшэ эд бараан	350	385	101,0	426
Экономическа бусад районуудhаа эд бараа асаралга	659	675	102,0	751
Тэрэ тоодо эдеэ хоолой зүйлнүүд	140	235	168,0	274
Эдеэ хоолой бэшэ эд бараан	520	440	85,0	477
Республикаhаа бусад экономическа районуудта эд бараа гаргалга	178	145	81,0	137
Тэрэ тоодо эдеэ хоолой зүйлнүүд	—	7	—	7
Эдеэ хоолой бэшэ эд бараан	178	137	78	130

Республика мүнөө үедэ рознично худалдаа наймаанай хэмжээндэ өөрыгөө эд бараагаар хангажа шаданагүй. Өөhэдын гаргадаг продукциин хэмжээн тушаа абаад үзэбэл, аяар 80 процент хүрэтэр эдеэ хоолой бэшэ эд бараан, бүхыдөө 716 миллион түхэригэйхиие бусад районуудhаа асарагдана.

Энэ хадаа тон голхормоор баримта мүн. Республика доторoo хүнгэн промышленностиин, ажаhуудалай орёо приборнуудай, ажахын эд бараа гаргаха предприятинуудые байгуулха хэрэгтэ анхаралаа гүйсэд хандуулдаггүй байhыемнай гэршэлнэ бшуу.

Дэлгүүрэй гуримшуулагдадаг харилсаанай тогтоогдожо эхилхэдэ, орон доторнай эд бараагаар андалдахын тула эд бараанай нөөсэнүүд дутамаг байха. Имэ үзэгдэлнүүдэй хэтэрмэ хойшолонтой байхагүйн тула имэ асуудалнуудые шиидхэхэ хэрэгтэй гэжэ hанагдана:

1. Конверси хүгжөөлгэ — промышленностиин оборончо hалбаринуудые үдэр бүриин хэрэглэмжын эд бараа гаргалгада шэглүүлхэ,

2. Элдэб янзаар мүнгэ зөөри hомологлгын ашаар, мүн эрхэтэдэй хубиин мүнгэ зөөри хэрэглэн, дунда ба жэжэ предприятинуудай проект зохёон табилга ба барилга;

3. Арадай үргэн хэрэглэлэй эд бараа үйлэдбэрилхэ цехүүдые ажалша коллективүүдэй гэшүүдтэ арендэдэ үгэхэ, эдэ цехүүдые материальна нөөсэнүүдээр дутамаггүй хангаха (Арадай үргэн хэрэглэлэй эд бараа үйлэдбэрилхэ программын ёhoop),

4. Дэлхэйн стандартнуудай хэмжээгээр шэб шэнэ технологёор арадай үргэн хэрэглэлэй элдэб эд бараа гаргахын тула хари гүрэнүүдэй фирмэнүүдтэй суг хамтын предприятинуудые байгуулха,

5. Республикын түүхэй эдэй нөөсэнүүдые комплексно аргаар буйлуулха эрдэмэй шэнжэлгэнүүдые хүгжөөхэ, тиихэдээ арадай үргэн хэрэглэлэй эд бараанай түхэл янзые үргэдхэхэ,

6. Эсэсэй продукци гаргахадаа, түүхэй эдээ гүйсэд хэрэглэхэ программа зохёон табиха, жэшээлбэл, модо гүйсэд болбосоруулха, ноохо угаалгаhаа эхилээд, бэлэн хубсаhа гаргатар хүнгэн промышленностиин хүсэд цикл байгуулха гэхэ мэтэ.

7. Хубиин ажал ябуулгые хүгжөөхэ. Бүхыдөө орон доторнай, мүн манай республикада арадай үргэн хэрэглэлэй эд бараа гаргалга (эдеэ хоолой ба хүнгэн промышленностьhаа бэшэ) хадаа арадай ажахын элдэб hалбаринуудай томо предприятинуудта хоёрдохи ээлжээнэй үйлэдбэри байгаа.

Энэ үйлэдбэридэ предприяти хоёрдохи ээлжээнэй анхарал хандуулдаг hэн. Юуб гэбэл, дээрэhээ буулгагдаhан янзаар, Госпланай ба гүрэнэй зүгhөө баалалтаар хэгдэдэг байгаа бшуу. Ямар нэгэн таатай байдалай тохёолдохотой сасуу гол үйлэдбэриhөө hалгаагдадаг hэн. Мүн лэ предприятинуудай эрхэнүүдэй үргэдхэгдэхэдэ, олзо үгэдэггүй эд бараан гаргагдахаяа болидог бэлэй. Хямда эд бараа үйлэдбэрилхээ арсаха ушарнууд олошорно.

Республикын Верховно Совет ба правительство арадай үргэн хэрэглэлэй эд бараа үйлэдбэрилгые дэмжэхын тула тодорхой хэмжээнүүдые абана. Арадай үргэн хэрэглэлэй эд бараа үйлэдбэрилхэдэ, доошолуулагдаhан налогууд тодхогдоно, үгышье hаа ямаршье налог тохогдоногүй. Эд бараа үйлэдбэрилгэhөө олзо оршо предприятидаа үлөөгдэнэ. Шэнэ сэнгүүдэй бии болоходо, түсэбэй ёhoop гаргашатай эд бараан байхагүй.

Мүнөө дээрээ эдэ хэмжээнүүд бодото ашаг үрэ үгэнэгүй. Промышленна томо олон предприятинуудай хүтэлбэрилэгшэдэй хуушан ёhoop бодомжолhонhоо ба эд бараа гаргалгые дэмжэхэ талаар хуулинуудай хойнотоhон ушарhаа худалдаа наймаанда эд бараан хомор зандаа. Гэхэhээ гадна үе-үе болоод эд бараанай зарим зүйлнүүд магазинуудай тагууд дээрэhээ сэтолон үгы болоно. Жэшээлбэл, угаалгын порошок, мылэ, тамхин гэхэ мэтэ.

Белоруссида имэ дүршэл дэлгэрэнхэй: промышленна предприяти салин хүлhэнэй фондын 1 түхэриг бүхэндэ 1 түхэригэй эд бараа гаргаха ёhотой гэhэн хуули бии. Энээниие дагаа hаа, hайн бэлэй.

Хилын саана, капиталис гүрэнүүдтэ, мүн социалис олон оронуудташье хэдэн миллион жэжэ предприятинууд-үйлэдбэришэд хүдэлдэг. Дунда ба бага предприятинууд дэлгүүрые хангадаг, үйлэдбэриин хэмжээе, үнэ сэнгүүдые дэлгүүр лэ тогтоодог.

Худалдаа наймаанай хүдэлмэрилэгшэд хадаа эндэ эд бараа үйлэдбэрилэн гаргагшадай ба худалдан абагшадай харилсаае гуримшуулдаг хүнүүд гэбэл алдуугүй. Эдэнэй мэргэжэл шадабариhаа, хүн зондо хүндэтэйгөөр хандажа, наймаа гүйсэтэйгөөр ябуулhанhаа худалдагдаhан эд бараанай хэмжээн дулдыдадаг гээшэ. Эд бараагаар хүсэд дүүрэн хангагдаhан эрхэ байдалдэ наймаалагша худалдан абагшые хооhоор гаргахагүй гэжэ оролдоно. Магазинда эд бараан дутамаггүй байхадаа, хүн зоной ажаhуудалай хэмжээе тодорхойлhон дүн гэхэнь эртэ. Бүхы юумэн эсэстээ худалдан абалгаhаа дулдыдаха болоно.

Ажахын тоосооной, гуримшуулагдадаг дэлгүүрэй харилсаануудай эрхэ байдалда Худалдаа наймаанай министерствын ба оптово худалдаа наймаанай предприятинуудай уялга үндэhөөрөө хубилна. Түбэй ёhoop хубаарилагдадаг эд бараан доошолно, хэлсээнэй сэнгүүдые тогтоолго дээшэлнэ. Магазинууд ба худалдаа наймаанай фирмэнүүд эд бараа эльгээгшэдтэй бэеэ даангяар хэлсээ баталха аргатай болохо.

Имэ эрхэ байдалда Худалдаа наймаанай министерство ба оптово худалдаа наймаанай предприятинууд худалдаа наймаанай-коммерческэ эмхинүүд болохо ёhотой. Магазинуудай, худалдаа наймаанай фирмэнүүдэй ба арадай үргэн хэрэглэлэй эд бараа үйлэдбэрилэгшэдэй холбооe мэргэжэл шадабаритайгаар тогтоодог зон болохо. Арендэ ба бусад магазинууд, худалдаа наймаанай фирмэнүүд (рознично-худалдаа наймаанай нэгэдэлнүүд) худалдаа наймаанай-коммерческэ эмхитэй хэлсээ баталдаг, коммерческэ хүдэлмэриин гол үүргэнүүдые тэрэндэ дамжуулдаг юм.

Дэлгүүрэй харилсаануудай ба регионально ажахын тоосооной эрхэ байдалда худалдаа наймаан имэл үүргэтэй байха ёhотой гэжэ hананаб.

Ц. ДАКЗАНСЭ,
республикын арадай үргэн хэрэглэлэй эд бараанай саг үргэлжын выставкын директор.

БЭШҮҮРЭЙ РАЙОНДО

ОЁДОЛОЙ ЦЕХ НЭЭГДЭБЭ

Калининай нэрэмжэтэ колхозой Алташа hууринда оёдолой «Туяана» нэгэдэлэй Бэшүүрэй филиалай цех нээгдэбэ. Оёдолой 12 электромашина тодхогдоо юм.

Кадрнуудые байра дээрэнь бэдэржэ олоhон байна. Эдэнэй зариман филиалда анхан оёдолшоноор хүдэлhэн юм. Цехэй мастераар Г. П. Слепнева томилогдобо. Тусхай hуралсал гараhан электрик - заhабарилагша Александр Козлов цехтэ хүдэлхэ.

Имэ цех нээхэдэ, гансашье hуурин зондо бэшэ, харин филиалда туhатай. Гэртээ миин hуудаг эхэнэрнүүд ниитын аша туhатай хүдэлмэридэ хабаадаха, мүн нэгэдэлэй үйлэдбэриин түсэб дүүргэлтэдэ туhа нэмэритэй байха.

Калининай нэрэмжэтэ колхозой түрүүлэгшэ П. И. Терентьев цех байгуулгада туhаламжа үзүүлбэ.

ОЛЗОТОЙ ХҮДЭЛНЭ

Бэшүүр hууринhаа ондо ондоо зүг руу маршрутна 18 автобус үдэр бүри гарадаг юм. Петровск-Забайкальский, Хяагта, Улаан-Үдэ тээшэ зорихоhоо гадна районой hуурин, тосхонуудта хүрэдэг гээшэ. «Бурятавтотранс» нэгэдэлэй Улаан-Үдын автотранспортна 2-дохи предприятиин жолоошод эндэхи хүн зониие хангадаг шуу.

Хэдэн жэлэй саана автоколонно пассажирска предприятиин филиал болоо hэн. 60 хүн эндэ хүдэлнэ.

Хүн зониие зөөхэ түсэбөө филиалай коллектив жэл бүри бэелүүлдэг юм. Олзо оруулха талаар хахад жэлэй түсэб 103,4 процент дүүргээ.

Үнгэрhэн хахад жэлэй туршада 23 мянган рейс транспортнигууд хээ.

Дүнгүүд бүришье дээгүүр байжа магад hэн, теэд шэнгэн түлишэ жэл бүри багаар үгтэнэ.

Автобусуудай жолоошод Ю. А. Луговской, М. Л. Петров, А. И. Савельев, М. Д. Олешников, И. В. Воронцов гэгшэд түсэб, уялгануудаа саг үргэлжэ дүүргэнэ.

В. БОРИСОВ.

Т. И. Маладаева Зүүн Сибириин технологическа институт дүүргээд, «Топлоприбор» заводой түсэблэлгын таhагта экономистаар хүдэлнэ. Үйлэдбэри доторой ажахын тоосооной гурим цехүүдтэ тэрэ нэбтэрүүлдэг юм. Шудхалгын цехэй пропагандист hэн тула экономическа hуралсалай hургуулида хэшээлнүүдые үнгэргэнэ.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: Т. И. Маладаева.

В. ПЛУТТЫН фото.

СЭРЭГШЭД ТАРЯАЛАН ДЭЭРЭ

РСФСР-эй түбэй районуудта ургаса хуряалгаар хүшэр хүндэ байдал тохёолдонхой. Хүдөөгэй ажалшадта туhалхын тула СССР-эй Оборонын министерство автотранспорт үгэhэн, сэрэгэй комиссариадууд запасай сэрэгшэдые татаhан байха юм. Харин мүнөө СССР-эй Министрнүүдэй Совэдэй шиидхэбэреэр ороохо, саахарай свекло, тэжээл ба хүдөө ажахын бусад продукци зөөлгэдэ Оборонын министерство үшөө 10 мянган ашаанай автомобиль жолоошодтойгоор нэмэжэ эльгээхэ болоно. Хэгдэhэн хүдэлмэри тухай ябаган сэрэгүүдэй главна штабай начальник генерал-полковник **Д. А. Гриикевич** ТАСС-ай корреспондент С. Останинда хөөрэжэ үгэбэ:

—«1990 ондо ургуулагдаhан хүдөө ажахын продукциие худалдалгые ехэ болгохо ба тэрэнэй бүрин бүтэн байлгые хангаха тухай» РСФСР-эй Министрнүүдэй Совэдэй тогтоол соо ургаса хуряалгын бэрхэшээлнүүдые зайсуулха арга замууд тодорхойлогдоо. Хүдөөгэй ажалшад мэанедэй зүгhөө туhаламжа хүлеэнэ ёhотой. Мүнөө үедэ РСФСР-эй 15 областьнуудта, 3 хизаарнуудта ба 1 автономито республикада Оборонын министерствын бүрилдүүлhэн 70 автобатальоной 50-ниинь ургаса хуряалга дээрэ хүдэлжэ байнхай. Түрүүшын 10 хоногто сэрэгшэд Россиин полинууд дээрэhээ 1 миллионhоо дээшэ тонню хүдөө ажахын ашаа, тэрэ тоодо 700 мянга гаран тонно ороохо зөөhэн байна. Сэрэгшэд-жолоошод бүри ехэ юумэ хэхэ гэжэ хүлеэгдэhэн байна. Юуб гэбэл, сэрэгэй комиссариадуудаар татагдаhан областьнуудтаа тэдэнэр түрүүшынхиеэ ургаса хуряалгада хүдэлжэ байнхай.

Энэ удаа албанда татаха талаар асуудалнууд военкомадуудта гарахагүй бэзэ гэжэ hанагдаа hэн. Теэд байра дээрэнь автобатальонуудые бүрилдүүлхэ шэнэ гуримшье ургаса хуряалгые амжалтатайгаар үнгэргэхыень бүгэдэ ниитые hонирхуулнагүй. Нютагай зарим зургаанууд бэеэ даагаад хүдэлхөөр бэлэн бэшэ байшоо.

Запасай сэрэгшэдээр подразделенинүүд дунда зэргэнь 84 процент хангагдана. Ажахы эрхилэлгын шэнэ гуримаар хүдэлдэг болоhон предприятинуудай, эмхи зургаануудай хүтэлбэрилэгшэд «запасай сэрэгшэдые» элдэб шалтагаанаар бүри удаан байлгахые оролдоно, РСФСР-эй Министрнүүдэй Совэдэй тогтоолоор батадхагдаhан арадай депутадуудай нютагай Совэдүүдэй, военкомадуудай эрилтэнүүдые тооногүй.

Тэрээнhээ гадна, ажахынуудай зарим хүтэлбэрилэгшэд автобатальонуудые угтан абахаар бэлэн бэшэ байшоо. Сэрэгшэдэй hуудал байдалай шиидхэгдээгүй асуудалнууд тухай хэлэнэ бэшэб. Зарим автобатальонууд хүдэлмэреэр хангалтагүйгөөр хангагдана. Зарим областьнуудта, тэрэ тоодо Саратовско, Курска, Тамбовско, Орловско болон бусад областьнуудта автобатальонууд хүсэдөөр хэрэглэгдэнэгүй. Энэнь ургаса хуряалгада татагдаhан сэрэгшэдэй журамда муугаар нүлөөлнэ.

Ургасын хуби заяанай түлөө нютагай засагаархидай hанаагаа зободог газарта байдалынь тад ондоо. Жэшээлбэл, Воронежско областьдо ба бусад зарим областьнуудта арадай депутадуудай нютагай Совэдүүдэй гүйсэдкомууд сэрэгэй албатадые татаха шэнэ гуримай булюу талые абаhаар сэгнэжэ, ургаса хуряалгые хүтэлбэрилхэ хэрэгые дааража абаа гээшэ хэ. Область дотор ба нютагуудта бүхы асуудалнуудта тодорхойгоор, бүгэдэмжэтэйгээр шиидхэгдэhэн байна. Ажахынуудта хэды сэрэгшэд-жолоошод хэрэгтэйб гэжэ нютагай засагаархид эртээнhээ элирүүлээ. Ямар районуудhаа, предприятинуудhаа хэды жолоошодые, мэргэжэлтэдые татахаб гэжэ бэhал тодорхойлhон байгаа. Энэ шиидхэбэринь бүхы предприятинуудай, эмхи зургаануудай ба ажахын хүтэлбэрилэгшэдтэ хуулита болонхой. Воронежско областьдо бусадhаа түргөөр автобатальонуудые бүрилдүүлжэ, ороохо эмхитэйгээр зөөжэ эхилhэниинь дэмы бэшэ.

Ургаса хуряалгын үедэ эмхи гуримгүйгөөр хүдэлхэ ябадал эсэсэй эсэстэ ороохо таряанай ургасые гээлтэдэ оруулха гэжэ ойлгосотой. Ургаса хуряалгые хүтэлбэрилгэдэ алдуу эндүүнүүд хэгдэхэ зэргэгүй. Энэ халуун хаhада гансал албан зургаанай тала хаража болохогүй гэжэ хүтэлбэрилэгшэд ойлгоногүй гээшэ гү? Ургаса хуряалга бүгэдэ арадай хэрэг. Ороохон ба овощ хаа хаанагүй хэрэгтэй. Бидэ, сэрэгшэд, хүдөөгэй ажалшадта ходо туhалдаг гээшэбди. Өөhэдынгөө уялгануудые дүүргэхын хажуугаар имэ туhаламжа үзүүлхэ гээшэ бэлэн бэшэ юм. Гэбэшье энэмнай манай эрхэтэн ёhоной уялга гэжэ бидэ ойлгодог байнабди.

СССР-эй Министрнүүдэй Совэдэй тогтоолой ёhoop, СССР-эй Оборонын министерство 3 мянган ашаанай автомобильнуудые жолоошодтойгоор РСФСР-тэ нэмэжэ эльгээхэ болоно. Бүрилдүүлэгдэhэн автобатальонуудые ябуулжа эхилээ. Сэрэгшэд-жолоошод правительствын табиhан зорилгонуудые нэрэтэй түрэтэйгээр дүүргэхээр зоригжонхой.

(ТАСС).

Совет орон дотор

ШЭНЭ ГЭР ТОЛЛОБО

УФА. Хотын Максимовка гэhэн шэнэ районда Семеновтоной гэр бүлэ 500 гаран дүрбэлжэн метр талмайтай амяарaa гэртэ орожо, түбхинэбэ. Имэ гэрэй сэн 200 мянган түхэригhөө дээшэ болоно. Ушарынь гэбэл, энэмнай хүүгэдэй гэр бүлын байшан болоно. Эндэ ажаhууха 10 үхибүүдэй наймаиниинь үргэжэ абаhан үхибүүд юм.

Башкирай Калининскэ райсоведэй гүйсэдком, В. И. Ленинэй нэрэмжэтэ хүүгэдэй жасын республиканска отделениин правлениин хүдэлмэрилэгшэд хүүгэдэй байшанhаа үншэн үхибүүдые абажа шадаха айлые ехэ наринаар бэдэрhэн байха юм. Тиигэжэ Валерий, Галина Семеновтон спонсорнуудай ехэ эрилтэнүүдтэ херюусаха аргатай байшоо. Тэдэнэр урда тээнь хүдэлдэг газараа орхихо баатай болоо. Үхибүүн бүхэнэй түлөө hарадаа 100 түхэригэй хэмжээнэй тэдхэмжэ абаха юм. Проектно-барилгын «Керамика» нэгэдэлэй акционерно бүлгэмэй бригада гэр барижа үгэhэн, харин худалдаа наймаанай «Восток» банк ба Калининскэ райсоведэй гүйсэдком барилгада мүнгэ hомолhон байгаа. Хүүгэдэй байшанhаа үхибүүдые үргэжэ абаhан Ирина ба Иван Кирилловтэнэй бүлэ үшөө нэгэ имэ гэртэ орожо түбхинэхэ юм.

ӨӨРЫН ХИРПИИСЭТЭЙ БОЛОБО

ФАЙЗАБАД (Таджигай ССР). Хирпиисээр гэрнүүдые барилгые үргэдхэхэ арга боломжо Орджоникидзиин нэрэмжэтэ совхозой ажалшадта бии болонхой. Ажахын мүнгэн зөөреэр баригдаhан хирпиисын завод ашаглалгада оруулагданхай. Тэрэ жэл соо 5 миллион хэhэг хирпиисэ үйлэдбэрилхэ юм. Дуратай бүхы хүнүүдые хоморой материалаар хангахада, энэнь бардамаар хүрэхэ ёhотой. Хүршэ ажахынуудынь хэлсээтэ сэнгүүдээр хирпиисэ худалдажа абаха аргатай болоо. Мүнөө үедэ республикын олохон ажахынууд барилгын индустриин өөрын баазатай болоно. Гансал hүүлэй үедэ Пролетарска районой Ленинэй нэрэмжэтэ колхоздо, Куйбышевай нэрэмжэтэ совхоз-техникумдэ, бусад ажахынуудта хүдөөгэй хирпиисын заводууд ашаглалгада оруулагдаhан байха юм.

ФЕРМЕРНҮҮДЫЕ БЭЛДЭХЭ

КАУНАС (Литвагай ССР). Эндэхи хүдөө ажахын hургуулитехникумдэ хүдөө ажахын технологуудай отделенидэ оролтын шалгалтанууд эхилэнхэй. Хоёр хахад жэл соо залуу хүнүүд мэргэжэлтэ фермернүүдтэ хэрэгтэй эрдэм мэдэсэтэй болохо, агрономиин, зоотехникын, ветеринариин үндэhэ hууритай танилсахын хажуугаар тракторнуудые, автомобильнуудые жолоодожо, хүдөө ажахын техникэ заhабарижа hураха юм. Ерээдүйн фермернүүд саад, овощ тарижа ургуулгын, зүгы үсхэбэрилгын курсатай танилсаха ёhотой. Мүн тэрэшэлэн бухгалтерска тоо бүридхэлэй ба гэрэй ажал эрхилэлгын курса hуралсалайнь программада оруулагданхай. Республикын туршалгын станцинуудта, тусхай шэглэлтэй ажахынуудта hурагшад практика гараха юм. Шэнэ мэргэжэлээр эндэхи хүнүүд ехээр hонирходог болонхой. Литвада колхозой газар арендэдэ абаха гэжэ шиидэhэн 2 мянга гаран шахуу хүн бии.

КОСИЛКАНУУДААР ХАНГАНА

МОСКВА. Ухтомскын нэрэмжэтэ хүдөө ажахын машина бүтээлгын Люберецкэ заводhоо КРН-2а түхэлэй ехэхэн бүлэг косилканууд Финлянди, Дани, Швеци эльгээгдээ. Энэ косилка бүри тааруу зохид болонхой: шэгнүүрынь бага болоо, 10 метр хүрэтэр үргэнөөр сабшаха, аккумуляторгүйгөөр хүдэлхэ юм. Жэлэй эхинhээ хойшо эндэ түсэбhөө гадуур 8600 гаран бүтээсэ ехэтэй тракторай косилка бүтээгдээ юм. Ороной колхоз, совхозуудай абаhан хэлсээтэ уялгануудынь болзор соогоо hайнаар дүүргэгдэнэ.

БАЙГААЛИ ХАМГААЛГЫН ЭКСПЕДИЦИ ХҮДЭЛНЭ

БРЯНСК. Десна мүрэнэй эхиеэ абадаг Смоленскын газар дайдаhаа эхилээд, Киев шадархи тэрэнэй адаг хүрэтэр республикануудай хоорондын байгаали хамгаалгын «Десна-90» гэhэн экспедици хүдэлхэ юм. Эндэхи экологическа ба социально-экономическа асуудалнуудые шэнжэлхэ гээшэ экспедициин зорилго болоно. Оршон тойронхи дайдые бузарладаг үйлэдбэриин «Брянскцемент» нэгэдэл, «Брянскын машина бүтээлгын завод», «Брянскын автомобилиин завод» экспедициин гол анхарал доро байха юм. Чернобыльдохи гэнэ усалай хойшолонгуудта дайрагдаhан районуудта, мүн тэрэшэлэн Смоленскэ АЭС-эй оршондохи радиационно байдалые шэнжэлэлгэдэ экспедициин программа соо онсо анхарал хандуулагдана.

(ТАСС).

Хүдөө ажахы шэнжэлгэ

УРДЫН ДУТАГДА ДАБТАГДАhАА

Агропромышленна комплексын ажахынуудай үйлэ дэг гол шухала продуктнуудые — hү, мяха, үндэ ехээр бэлэдхэжэ, хэлсээтэ даабаряа урагшатайгаар д түлөө тэмсэл хаа хаанагүй үргэдэнэ. Статистикын республиканска управлениин суглуулжа согсолhон дээнүүдые зэргэсүүлэн харахада, байгша оной авгус нэй байдалаар республикымнай районууд гүрэндэ 3 но малай, шубуунай мяха, 107726 тонно hү, 156585 м дэгэ, 6455 центнер ноосо худалдаад байна.

Үнгэрhэн хугасаа соо Баргажанай, Тарбагатайн, Х галай, Мухар-Шэбэрэй, Сэлэнгын, Бэшүүрэй, Захаамин гын, Загарайн, Ахын районууд бэлэдхэлэй пунктда нэ энэ үеынхиhөө малай, шубуунай мяха ехээр тушааг Бусад районууд үнгэрhэн жэлэйнгээ хэмжээндэ хү раагүй. Эндэ Хурамхаанай район гээгдэлдэ оронхо али нёдондо августын 2 болотор 1026 тонно имэ зү дукци гүрэндэ тушааhан hаа, мүнөө оройдоол 592 далдаа. Эндэ олон шалтагаан бии. Нэн түрүүлэ хи ажахынууд үхэр малаа, хонидоо бэлшээжэ hайн лүүлээд, немартаа тушааха зорилго табиhаншье бай гүй. Хэрбээ малаа ехэ шэгнүүртэйгээр худалдаха гэ hаа, hайн ааб даа.

Жэлэй эхинhээ хойшо Яруунын районhоо хүшэ ранхай, бэеэр бага мал олоор (122 тонно) гүрэндэ ү хэдэ Ивалгын, Хяагтын, Бэшүүрэй, Захааминай районуу хэй, шэгнүүрээ хүсөөгүй үхэрнүүд, хонид бэлэдхэлэ эльгээгдэбэ.

Хүн зоной хубиин ажахыhаа 3378 мянган тонно ү ной мяхан гүрэндэ тушаагдаба. Республика дотор райондо айлнуудай адууhа мал нёдондоной энэ олоор абтаа. Илангаяа Сэлэнгын, Баргажанай району зон малаа гүрэндэ хамаrhаа олоор худалдаба. Энэ уд скын, Хориин районуудай айл зонhоо малай мяхан ба

Сагаан эдеэ бэлэдхэлэй пунктда тушааха хэлсээт диилэнхи районууд урагшатайгаар дүүргэжэ бай республикымнай хорин районой долоониинь нёдо үеынхиhөө ехэ hү худалдаад байна. Үнгэрhэн июль дэб шалтагаанаар сагаан эдеэн нёдондонойхиhоо бага даа. Гүрэндэ hү худалдалгаяа доошолуулhан ябад рүүлэн үнеэдэйнгээ hү шэмые нэмээжэ шадаагүй байба. Мүн доторой гаргашада hүн ехээр хэрэглэ

Зунай сагта айл зонhоо хэрэглэмжэhээ үлүү гар луулжа абаха хүдэлмэри урда жэлнүүдтэшье hэмнай даа. Тиин байгша оной зунай хаhада респ торнай сагаан эдеэн айлнуудhаа багаар абтаа гэхэ наар хэлсээ баталжа, худалдажа абаха хүдэлмэри гөөр ябуулагдаа. Хэрбээ айлнуудhаа үлүү гараhан hү суглуулаа hаа, тоhо, зөөхэйшье элбэг болохо бэлэ эрга алдагдаа.

Үндэгэ суглуулжа гүрэндэ тушааха хэлсээтэ даа шубуу үсхэбэрилдэг предприятинуудта урагшата гэгдэжэ байна. Байгша ондо гэнсашье үндэгэн ехэ шэ, мүн дальбараанууд олоор дэгжээгдэжэ, хүн з тойгоор худалдагдаhан байна бшуу.

Мүнөө республикымнай ажахынууд «сагаан алт хэhааа дүүргэнхэй, абтаhан ноохоёо Улаан-Үдын П када асаржа түлэг тушаажа байна. hүүлэй мэдээ гын, Мухар-Шэбэрэй, Зэдын районуудай ажахыну булюу ехэ ноохо гүрэндэ тушаагаа. Харин бус хайшалагдаhан ноохо тушааха хүдэлмэреэ үнжэга сэлдүүлэшэгүй хохидолдо орохоор болоод байна дэ, мүнөө тэжээл бэлэдхэлгэ, ургаса хуряалга зэр hо зөөхэ автотранспорт хоморджо захалхань. Мү хура бороо тэhалгаряагүй орожо, ноохониинь н нарaa алдаха, муудаха байна бшуу.

Хонидойнгоо ноохо хайшалhаар тушаахаяа ярадаг мнай усадхагдаагүй дутагдал мүнөөшье дабтагдаж дол ушаруулхань. Мүнөө энээндэ онсо анхаржа, жээнүүдые абаагүйдэ аргагүй болонхойл.

Август—зунай hүүлшын hapa. Бэлшээриин исгөө адууhа малай хүшэ-тамир абаха, хүсэд таргалха ерээ. Эгээл энэ үедэ ажахынуудай үхэршэд, hа шод продукци ехээр абахын тула бүхы арга ш сүүлжэ, горитой оролдолгоёо гаргахань ааб да хаар.

Пёрмскэ областиин эд хэрэглэгшэдэй кооперациин холбоон хүдөөгэй хүн зониие хангаха талаар ехэ оролдолго гаргадаг юм. Холбоон 470 мянган гэшүүдтэй юм.

Осинска райпотребсоюзай «Блок» кооператив hайнаар хүдэлнэ. Тэрэнэй продукциие хүн зон тон дуратайгаар худалдан абадаг. Хоёр хүдэлмэришэн долоон хоног бүхэндэ хүн зондо шлагаар хэгдэhэн 1000 блок худалдана. Тэрэ гэр барихада тон хэрэгтэй продукци болоно. Блогуудые хэхэ талмайн, хушалтын үгы дээрэhээ үйлэдбэриеэ үргэдхэхэ, хүйтэндэ, хура бороодо хүдэлхэ аргагүй болоно.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: «Блок» кооперативай продукци.

О

УКРАИНЫН ССР. Менеджернүүдэй Киевэй hургуулиин болон «Сайентифик метод, инкорпорейтед» американ фирмын үүсхэлээр республикын ниислэлдэ совет-американ «Менеджерское дело» курсын hурагшадай хэшээлнүүд эхилбэ.

Курсануудые дүүргэгшэд менеджерэй уласхоорондын сертификат абадаг байна. Хилын саанаhаа ерэhэн студентнэр «Совет экономикын үндэhэ hуури ба хоёр талын аша үрэтэй харилсаа холбоон» гэhэн темээр хэшээлнүүдые гарадаг байна. Хоёр ороной индустриин ерээдүйн хүтэлбэрилэгшэд харилсаа холбоо байгуулхаар хараална.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: Александр Лутаев Франсуаза Клотс хоёр тэрэ дороо үгээ ойлголсодог болонхой.

ТАСС-ай фотохронико.

Буряадай АССР-эй Верховно Советдэ

…НОЙ ЭЛҮҮР ЭНХЫН ТҮЛӨӨ

…ССР-эй Верховно …лэлгын-бюджет… заседани боло… хамгаалгын ми… 1991 оной бюд… зохёогдожо, … байһан тухай …һэн хэлсэбэ.

… элүүрые хам… В. В. Тармаев … элидхэл хээ. …ондо элүүрые …мар байдалтай …түс һалбарие …ямар ажалай …байһан тухай тэ… эхиндэ тоо, … харуулба. …бюджедэй үндэ… хамгаалгада 104 … түхэриг һомо… …най орон дотор …элүүрые хамгаал… …түхэригэй гарга… США-да хүн …хүртэсэдэ 1772 …гордодог байна. …олэй байдалаар …жода 3115 врач, …гай 9327 мэргэ… …жэ байгаа гэхэ …хан хүн зондо …а һургуулитай …лтэд хүртэнэ …н зондо 122,3 …һүртэһэн байгаа. … үдэрэй ста… поликлиникэ… амбулаторинуудай …ро дэбдихэр та… …мянган хүнүүд …15 мянган хүн …үлээ.

… хахад жэлэй …эй стационар… дэбдихэр 174 хүрэ… …гдажа, 6 мян… аргалуулһан, … хүн зон гэртээ … байна. Шэнэ тех… …үдай хүдэлмэ… …һажаруулна. Саа… больницын оро … байгууламжые, … юм.

…юлые хорооходо, …бшэнгүүдые зай… …а, эсэсэй үрэ …илаха технологи …үлгын хэрэгтэ …шаар тусхай зо… …раммануд зо… …үүлэгдэжэ бай… …эдээ республикын …

мэдэһэнһээ абтаһан байгаа. Салин хүлһэнэй жасын хизаарлагдаһанһаа уламжалан, республика дотор 7 мянга шахуу медицинскэ хүдэлмэрилэгшэд ажалда абтаадүй юм.

Автомобильнуудые заһабарилха баазын дуталдаһанһаа, түлишэ-түрхилгын материалнуудай хизаарлагдаһанһаа, салин хүлһэнэй жасаһаа боложо, ехэнхи медицинскэ эмхи зургаанууд санитарна транспортаар дуталдана.

Хүдэлмэрилэгшэдэй эдэбхитэй һайн ажалые материальна талаарнь урмашуулгын мүнгэн бюджет соо хараалагдаагүй юм. Түсэбөөр хараалагдаһан шангай жаса 1989 ондо түрүүшынхеэ бии болгогдоо һэн. Теэд энэнь салин хүлһэнэй жасын оройдоол 2 процентнь байгаа. Мүнөө шангай түлбэрие 40 процент хүрэтэр дээшэлүүлхэ гэжэ һанаашалагдана.

1991 онһоо ороной болон манай республикын элүүрые хамгаалга түсэблэлгын ба мүнгэ һомололгын шэнэ гуримуудта ороно юм. Больницын оро дэбдихэрэй, поликлиникэдэ бэеэ үзүүлэлгын ба штатна тушаалай хэмжээнүүдээр мүнгэ һомололгоһоо хүн бүхэнэй хүртэсэдэ мүнгэ һомололгодо орохобди.

Бүхы экономическа байгуулалтые хубилгаха, дэлгүүрэй экономикодо орохо үедэ элүүрые хамгаалга ажахы эрхилэлгын шэнэ гуримда ороно юм. Медицинскэ хүдэлмэрилэгшэд ажал дээрээ үнгэргэһэн сагаараа бэшэ, харин ажалайнгаа шанараар, хэмжээгээр, эсэсэй үрэ дүнгүүдээр салин хүлһэ абаха байна. Ажалай түлбэрие жэгдэрүүлхэ ябадал зайсуулагдана. Энээнэй ашаар хүн зондо медицинскэ туһаламжа үзүүлэлгын шанар нилээд һайжаруулагдаха, ашаг үрэ дээшэлүүлэгдэхэ аабза гэжэ хараалнабди.

— Ажахы эрхилэлгын шэнэ гурим нэбтэрүүлгэ дэлгүүрэй экономикодо ядамаггүйгөөр орохо арга манай һалбарида олгохо юм,— гэжэ элидхэлшэ түгэсхэлдөө хэлэбэ.— Дээрэ дурсагдаһан бүхы юумэ хараада абажа, ерэхэ жэлэй бюджедэй гурбан ондоо проектые …

Асуудал: — Танай бюджедэй проектые наринаар хаража үзэлгэтэй танил гээшэ гү?

Элидхэлшэ: — Үгы. …

— Түхеэрэлгэ хэрэгсэлнүүдые худалдажа абаха арга бии гү? — гэжэ комиссиин гэшүүн О. Б. Хомутовой асууһан, «Бии, …» гэһэн харюу үгтэбэ.

— Салин хүлһэнтнай гуритойгоор дээшэлүүлэгдэхэ бэ-зэ?— гэжэ комиссиин гэшүүн, Улаан-Үдын нэгэдэмэл авиаотрядай командир А. П. Абашеев асууба.

— Медицинын хүдэлмэрилэгшэдэй салин зургаан шатаар дээшэлүүлэгдэжэ байна. Үшөө хоёрынь үлөө. Һаяар тэдэ бэелүүлэгдэхэ. Үбшэнгүүдые шалгажа үзөөд, тайлбарилха түб барижа, ашаглалгада оруулхабди. Дүршэл шадабаритай мэргэжэлтэд хэрэгтэй. Тэдэнэртэ түлэхэ шухала. Педиатрнууд, гинекологууд дуталдана. Врачай хүдэлмэриин харюусалгатай байһан дээрэһээ мединститутда орохо дуратай хүнүүд үсөөн болонхой,— гэжэ элидхэлшэ херюусаба.

— Үбшэнтэдые гэртээ үзөөд, аргалдаг врачнууд бии гээшэ гү?— гэһэн асуудалда «Иимэ хүнүүд бии, хоридоггүйбди» гэһэн харюу соностобо. Хэды санитарна автомобиль хэрэгтэйб, хэды машина бии гээшэб?— гэжэ асуухадань, «Машинанууд дутана» гэһэн харюу үгтөө.

— Врач хүн хадаа 1991 оной бюджедэй проектые гол түлэб дэмжэхэ байнаб. Тэрэнние статья статьягаарнь хаража үзэхэ хэрэгтэй. Материал «түүхэйшэг», гэбэшье буруушаахагүйетнай гүйнаб,— гэжэ хүн зоной элүүрые хамгаалгын асуудалнуудай талаар комиссиин түрүүлэгшэ, Кабанскын районой түбэй больницын отделениие даагша В. С. Борисов хэлэбэ.

— Бидэ картотекэ дээрэ һуунабди. Түхеэрэлгэ хэрэгсэлнүүдые худалдажа абахын тула 2,3 миллион түхэриг хэрэгтэй. 12-дохи статьяе шэнээр хаража үзэхэ шухала. Элүүрые хамгаалгын министерствэдэ валюта хэрэгтэй. 18,7 миллион түхэригэй түхеэрэлгэ хэрэгсэлнүүдэй 13 миллиониинь гадааһаа абтаха. «Бээрэ» гэһэн түхеэрэлгэ, нэгэ дахин хэрэглэгдэхэ 20 миллион шприц худалдажа абаха ёһотойбди. Тиигэхын тула 8,7 миллион инвалютна түхэриг хэрэгтэй,— гэжэ «Бурятмедтехникын» түлөөлэгшэ мэдүүлэв.

— Хүдөөгэй врачнуудта ехэл хүндэ байна. … Манай районой 18 врач дутана. … Хүнэй элүүрые хамгаалха талаар мүнгэ алмоһанай үлүү. Энэ талаар район хүн бүхэнэй хүртэсэдэ 68 түхэриг гаргашална, тэрэнние 220 түхэригтэ хүргэбэл, таарамжатай ха. Гэр байраар дуталданабди,— гэжэ …

Агропромышленна комплексын ба эдеэ хоолой асуудалнуудай талаар комиссиин гэшүүн, Гусиноозерскын районно больницын ахамад врач Б. Н. Намдаков хөөрэбэ.

Хүн зоной элүүрые хамгаалха асуудалнуудай талаар комиссиин түрүүлэгшын орлогшо, республиканска больницын ахамад врач М. П. Рябов үгэ абахадаа, иигэжэ хэлэбэ:

— Нёдондо жэл 2,5 миллион түхэригэй салин хүлһэ алмаабди. Ажалай нормативууд бии, зүгөөр хэмһээ үлүү ехээр, эдэбхитэй һайнаар хүдэлһэн хүнүүдтэ 2,5 салин түлэдэгбди. Хуули ёһо хазагайруулжа болоо юм аабзабди. Теэд яахаб даа. Бюджет дээрэ хүдэлхэ хэрэгтэй. Финансын министерство манай эрилтэ хэрэглэмжэнүүдые ойлгохо байха гэжэ һананаб.

— РСФСР-эй арадай депутадуудай 97-ниинь врачнууд юм. Тиимэһээ бидэ нэгэдэхи сесси, съезд дээрэ хүн зоной элүүрые хамгаалха асуудалда гол анхаралаа хандуулбабди. Мүнөө 6—7 мянган врачнуудые ажалда абаа һаамнай, аргашадай хүдэлмэри хүнгэн болохо, салин хүлһэниинь жэгдэрхэ байна. Тиигэбэл шангууд хэрэггүйл. Саашадаа хэлсээнэй үндэһөөр хүдэлдэг болохобди, — гэжэ Россин Федерациин арадай депутат Е. Н. Цыбиков хэлээ.

Республикын финансын министр М. Г. Намсараев үгэ хэлэхэдээ, ерэхэ жэлдэ элүүрые хамгаалгада һомологдохо мүнгэ 23 процентээр дээшэлүүлхээр хераалагдана гэжэ мэдүүлбэ. Тодо зүб тоололгонууд хэрэгтэй. РСФСР-эй Элүүрые хамгаалгын министерствэдэ ошожо, али бүхы хараа түсэбүүдээ үндэһэлжэ харуулхыень нүхэр Тармаевта дурадхаһан байнаб. Бюджет бүридүүлхэ гээшэ тон шухала асуудал мүн.

Буряадай АССР-эй Верховно Советэй Түсэблэлгын-бюджетнэ комиссиин түрүүлэгшэ, Буряадай Эрдэмэй түбэй социально-экономическа шэнжэлгэнүүдэй таһагыо даагша, экономическэ эрдэмэй кандидат И. Т. Павлов хөөрэлдөөнэй дүнгүүдые согсолбо. … Элүүрые хамгаалгын һалбариин хүндэ хүшэр байдалтай байһые ойлгонобди. Хоёрдохи вариантыень нарижуулан хүдэлхэ хэрэгтэй.

Б-М. ЖИГЖИТОВ.

Хуушан хэлэ бэшэгэй хэшээлнүүд

XXX.

Сайин баймой уу. Сайин, та сайин уу. Дза, чи хамига йабумой. Би гэр-тэгэн йабумой. Тан-у экэ эчигэ эндэ сагужу баймой уу. Үгэй, одуа тэдэ тосхон-дур гэр-тэй бүгэд хамтурал-дур ажил кижу байимой. Үдэши иада-луга хамту кинуа-дур йабуху уу. Үгэй, одуа үдэши ажилтай амой. Маргаши амурапта-йин үдэши боломой.

Монгол кэлэн-ү кичийэл дэгэрэ бидэ гагца кү монголийар йаримой. Энэ эдүр-үн кичийэл дэгэрэ унгшиху үгэй, үнүэ бичижу байимой. Энэ ном үзэжү боломой уу. Боломой, үзэ. Эгүн-и үнүдүр надур үггүмүй үү. Үгэй, одуа үгчү чидаху үгэй. Үбэр-ийэн унгшижу байимой. Маргаши үчү чидамой. Энэ чину ном-и кэн баса унгшиху боломой. Гагца кү би үбэр-ийэн унгшимой.

Тогтоху ану газар-тур, тодорху ану огторгай-дур. Гал.

Хүндэтэ уншагшад! Хуушан хэлэнэй хэшээлнүүдые дарамал янзаарнь үгэхэ аргагүй болоһон дээрэһээ, гараар бэшэжэ үгэдэг болоод байнабди. Эндэ зарим алдуутай эндүүтэйгээр бэшэгдэһэн байгаа һаань, тэрэ ушараар хүлисэл гүйжа, зүб тээшэнь заһан уншахыетнай уряалнабди.

БАЙГААЛИ ТУХАЙ ХӨӨРЭЛДӨӨН

Оршон тойронхи байгаалияа хамгаалха орёо асуудалнууд тухай, мэдээсэл тараадаг хэрэгсэлнүүдэй ашаар, үргэн олонидтэ һайн мэдэхэ болонхой.

Зүүн Сибириин гүрэнэй соёлой институт соо оршон тойронхи байгаали хамгаалха асуудалаар «түхэреэн стол» үнгэргэгдэбэ. Буряадай АССР-эй Байгаали хамгаалха Гүрэнэй комитедэй хүдэлмэрилэгшэд эндэ эдэбхитэйгээр хабаадалсаа.

Студентнэр болон багшанарай урда гансал оршон тойронхи байгаали хамгаалха асуудалнууд табигдаа бэшэ, мүн баһа тэрэнэй элүүр энхые бэхижүүлхэ тухай болон бусадшье шухала асуудалнуудаар тодорхой хэмжээнүүд хараалагдаа.

Байгаали хамгаалха Гүрэнэй комитет болон республикын санитарно - эпидемиологическа станциин хүдэлмэрилэгшэд нэгэ талаһаа, харин нүгөө талаһаа байгаали хамгаалха һайн дуранай бүлгэмэй эдэбхитэдэй хоорондо хани ёһоной хөөрэлдөөн боложо, хүсэ шадалаа нэгэдхэжэ, арюун сэбэр байгаалиин түлөө тэмсэхээр бэлэн байһанаа мэдүүлһэн байха юм.

Ю. АКУЛОВ,
Буряадай АССР-эй Байгаали хамгаалха Гүрэнэй комитедэй хүдэлмэрилэгшэ.

Байгша оной мартын 4-дэ «Буряад үнэн» газетэдэ манай Загаһата нютагай хонишон Будашира Дондоковой «Сэдьхэлэй һайхан хүсэлнүүд» гэһэн статья толилогдоо һэн. Буряад яһатан 400 мянгандашье хүрөөдүй аад, хүүгэдые үдхэхэеэ арсажа, өөһэдынгөө яһатаниие мүртэйгөөр олошоруулхагүймнай манай айхабтар ехэ алдуу гэжэ автор зүбөөр бэшэнэ. Тиимэһээ энэ статья манай буряад яһатанай саглашагүй уреэл-уряал, захяа заабари болоно гээшэ гү гэжэ сэдьхэхэдээ, энээн тухай өөрынгөө һанамжа найруулааб.

Би өөрынгөө һанамжа дурдалсаха гэжэ һанаа һэм. Манай Чисаана нютагта уг гарбалнай Монголой Тогоон Түмэр хааһаа эхи үндэһэтэй гээд хэлсэдэг гээшэ. Тэрэнние Хорёодойн үбгэн баабай гэжэ тоолодог.

Угай бэшэгээр ба түүхэлһэн лай газетын редакцинуудай дэргэдэ «Пионерэй үнэн» гэһэн газетэ неделидээ нэгэшье һаа, буряад хэлэн дээрэ гаргаа һаа, һайн гэжэ һанагдана.

Юрэнхыдөө манай буряад яһатан ород арадай зан абари, үзэг бэшэг шудалһан дээрэһээ үндэһэн изагуурай та-

Б-Ш. Дондоковой «Сэдьхэлэй һайхан хүсэлнүүд» гэһэн статья тушаа

БУРЯАД ЯҺАТАНАЙ ҮЙЛЭ ХЭРЭГ

I.

БИДЭ буряад яһатан үсөөмди, тиимэһээ ерээдүй сагта үндэһэн буряад арадые олошоруулха ябадал манай урда ёһотой уялга гэжэ һанагдана.

Түрэ хурим дээрэшье, айлшаар ерэһэн түрэл гаралынь шье һаа, хүршэ хүдөө айлшэншье һаа, залуу үетэнэй айл бололгодо гү, болоһон хойношье иигэжэ үреэдэг гээшэ:

Орохо бүримнай олон
бологты.
Үдэр һүнигүй үлгы
хүдэлгэгты.
Богоһыетнай басагад
элээг,
Хойморыетнай хүбүүд
элээг.
Үхибүүдэй абяан үдэр бүри
бү таһараг,
Үлгын дуун үеын үедэ
бү замхаг,—

гэхэ мэтэ.

Ямар холын удхатайгаар уг гарбалаймнай өөһэд хоорондоо үреэлсэдэг үреэлнүүд мандаа ерээд байнаб даа!

Үбгэд, хүгшэдэй ба миниин үбгэ, эсэгын, хүгшэн эхын дурдалгаһаа мэдэхэдэ, хаанта засагай үедэ буряад арадай нүүдэл байдалһаа боложо, хадхаляа ба хүйтэ абаһанай үбшөөр гэхэ гү, һалхи абхуулһанай харюуда нарай хүүгэдэй ехэнхи хуби гээгдэдэг байгаа. Миниишье хүгшэн эжы Пагма 13 түрөөб, үлэһэниинь 4, гээгдэһэниинь 9 үхибүүн гэдэг һэн. Мүнөө манайда 9 хүүгэд, хуу булта мэргэжэлэй һургуулитай, табаниинь айл болонхой, газар бүхэндэ хүдэлжэ байна. Аша, зээнэр 13 болонхой.

Хаанта засагай үеһөө байтагай, сталинизмын хүлгөөтэй, үймөөтэй, хашалантай, хёмороотой үедэ үглөөнэй харанхыһаа үдэшын харанхы болотор түрэхэ эхэнэрнүүдые хүндэшье, хүнгэншье ажалда хүдэлгэдэг байгаа. Дайнай урда жэлнүүдтэ буряадуудай үдэсэ тон үсөөн байһан юм. Тиихэ сагта медицинын арга гээгдэнги һула байһан гэжэ тэмдэглэе.

Манай Загаһата нютагай зоной хэр үдэһэниие хараад үзэхэдэ, 1923 ондо 1522 ёдоог хүн зонтой, Агууехэ дайнай һүүлээр, 1952 ондо, 900 гаран ёдоог байгаа һаа, мүнөө 1850 ёдоог зон ажаһууна. Эдээн сооһоо 16 эхэнэр Эхэ-геройнууд болонхой. Жэшээлбэл, Дашицыренова Дарима Рабдановна (мүнөө Улаан-Үдэдэ ажаһууна) 14 хүүгэдые хүмүүжүүлһэн байна. Эдэ олон хүүгэдые дайнай нэгэдэхи бүлэгэй инвалид, Анзан Дампилович Цыбжитовтэй хамта мүнөөдэр хүрэтэр хүлнүүдынь дүрөөдэ, гарнуудынь ганзагада хүргэжэ, 14 шэнэ айл бии болгожо табяад байна. Айл аймагаар хэсэжэ ябаагүй, бэе бэеэ абаад, хараад, үдэһэн хүбүүд, басагад болоно. Туд бүхэн өөрын мэргэжэлтэй. Тиигэжэ Цыбжитовтэн Эхэ орондоо ажалша хүдэр хүбүүд, басагадые нэмээбэ.

Хүүгэд бүхэндэ өөһэд өөһэдынь хуби заяан, хоол, хубсаһан хубааритай юм гэһэн сэсэн буряад үгэ хэр үгһөө дамжажа ерэһэн байдаг.

«Олондоо хашархагүй, үсөөндөө гомдохо саг болодог»— гэһэн сэцэн үгэ яахагүй зүб болодог байна.

Нэгэ иимэ ушар болоһон юм. Галсан гэжэ айлай ганса хүбүүн Гунга хорёод наһандаа айл боложо, хүбүүн басаган хоёртой болобо. Хоёр ашатай байһан Галсантан нютаг нуга дээрээ ехэ гэгшын милаан хэбэ. Харин хүбүүн Гунга тэрэ үедэ совхозой малай тэжээл бэлдэлгын ажалда хүдэлжэ байһанаа аюулда орожо, наһа бараа һэн. Гунгагай эхэ эсэгэ хоёрой ямар ехэ гашуудал, гомдол, уй хай болоһониинь хэлэжэ болошогүй. «Ганса үри барюубшагүй, хоёр үри байхаяа яагааб даа. Цэдэбтэн, Цэндэтэн гэжэ-ээ арба гаран үритэйнүүд... Шиниил муугай...» гэхэшэлэн олон үри тухай атаархаха, жүтөөрхэхэ өөһэд хоорондын үгэнүүд гараа һааб даа. Бэринь нүхэрөө алдахадаа, хоёр үриеэ абаад, Ага нютагаа бусаа һэн.

Гашуудалай шархын бүтөөдүйдэ үшөө нэгэ шарха бии боложо, хоёр үбгэд, хүгшэдтэ ямар байдал тохёолдооб гэжэ таанар, уншагшад, мэдэжэ байнат.

Иимэһээ ерээдүй сагай байдалые шэнэдхэн хубилгалсажа, үри хүүгэдээ үндэр дээрэ үргэжэ, үнэн зүбөөр үдхэжэ, олонһоо хашарангүй, орон нютагтаа үнэржэжэ, үндэһэн хэлэн дээрээ хөөрэлдэжэ, алтан дэлхэй дээрэ ажамидаржа, арад олон яһатанай дунда олошоржо, арюун бодолоо хубаалдажа, үндэр ехэ түйлалтануудые түйлалсажа, үргэн уужам буряад дайдадаа атаржажа һууханаа һайхан ямар жаргал байхаб даа?

Тоонто Эхэ нютагаа
Түүрээжэ, дурдажа
ябахадаа,
Түрэһэн эхэ, эсэгээ
Түүхэлжэ, ямбалжа
һуухадаа,
Хүндэтэй үбгэд,
Хүхюутэй хүгшэд
болохобди.

Аша, зээнэрээ,
Гуша, дүшэнэрөө
Хаража, үргэжэ
ябахамнай болтогой.

1917 онһоо хойшо манай буряад дайдада Октябриин хубисхалай амисхаал ерэжэ, Ленин багшын заһан заабаряар социализмын харгыгаар дабшажа байһанаа, Сталинай хатуу шэрүүн (ганса хүндэ шүтэһэн) хуулинууд гаража, 1924 онһоо хойшо хүлгөөтэ, үймөөтэ сагуудай болоһыень манай үбгэд, хүгшэд хурга хухадгүй хуу тайлбарилха байна. Энэ сагта элинсэг хулинсагаймнай тахижа, хаража ябаһан, зүүн зүгэй оронуудай маягаар бүтэһэн дасан, дуган, шодон, субаргануудые (диваажангуудые) бута татан һандаргаһаниинь ехэ гэмшэлтэй.

Хашалан, хаалтада ороходоо, хэдэн мянган буряад яһатан нютагаа орхижо, хари гүрэнүүдээр — Хитад, Монгол, Түбэд, Австрали болон бусад оронуудаар зөөжэ ошохо баатай болоһон юм. Мүншье Дунда Азяар ошоһон гэлсэдэг (Казахстан, Узбекистан, Киргизстан г. м.).

Мүнөө һанаһанаа хэлэхэ сагта эдэ зөөжэ ошоһон буряадуудые нютаг нютагтань асарха арга байна бэшэ гү? Манай аха, дүүнэрэй таһардаһан, ямаршье гэмэ зэмэ хээ бэшэ аад, ганса нэгэн хүнэй тухирдаһаар ябашаһан гэлсэдэг.

М. Дугаровай «Буряад ороноо мартанагүй» гэһэн статьягай ба дуунуудай үндэһөөр бодоходо, Хитадай Шэнэхээн нютагай зургаа гара мянган буряадууд түрэһэн нютаг нугаяа мартаагүй, уянгалан дурсажа, дуулажа байхадань, хайратай шэнги болоно. Гансашье Шэнэхээндэ бэшэ, мүн Дотор (Үбэр) Монголой бусад нютагуудташье буряадууд олон гэлсэгшэ. Юундэб гэхэдэ, би 1945 ондо Японой дайнда хабаадалсахадаа, Эргэн мүрэнһөө Хайлаар хото дайража, Ехэ-Хинганай дабаа дабажа ябахадаа, нэгэ Агын буряадтай (тиихэ үедэ гушаад наһанай ябаа) уулзашоо агша һэм. Нэрэ обог, нютаг нугыень һураагүйдөө халаглагшаб. Харин нэгэ домог дурдаа һэн. Бидэ нютагһаа мордоошье һаа, эмээлэйнгээ бүүргэ хойшонь харуулаад абадагбди — хожомоо нэгэдэхэ гэһэн тэмдэг.

Мүнөө сагта медицинын талаар айхабтар һайн арганууд бии боложо, хүн толгойн бэе махабадые ямаршье үбшэн зоболонһоо аргалха болоһон хойно Эхэ-геройнууд болотороо хүүгэдые үдхэхэдэмнай яанаб? Хүүгэд гээшэ ехэ дэмбэрэлтэй юм.

Буряадайнгаа анханай үтэг шэбхые үргэлжэлүүлжэ, уг гарбалаа олошоруулжа, энэ бага яһатан, энэ дэлхэй дээрэ үнэр баян ажаһуухадамнай яанаб?

II.

ҮНДЭҺЭН хэлэеэ баяжуулжа, уг гарбалаа мартахагүй гэһэн удхатай, буряадаймнай умайһаа үндэрлэһэнһөө хойшо ороһон түрэлхи хэлэн тухай статьянууд «Буряад үнэн» газетэдэмнай ходол толилогдожо байдаг болонхой. Энэ хадаа ехэ һайн үйлэ хэрэг.

Үбгэд, хүгшэдэй гушаад онуудаар хөөрэлдэдэгөөр тухайлхада, буряад яһатан монголһоо таһарһаар үндэһэн хэлэеэ һаяын саг болотор хубилгаадүй гэжэ элирдэг. Шэнхинэмэ хурдан түрэлхи хэлэн түшэг манай буряад яһатанда байгаа гэжэ дуулаһанаа, мэдэһэнээ яринам. Хэжэнгэдээ гушаад онуудаар түрэлхи буряад хэлээ заалгажа байха үедэмни багшанар: Хүлэй Үртөөһөө—Цэрэнэй Балдоржо, Ородһоо—Найдандоржын Бадмадоржо болон бусад уһанай урдаһандал шэнхинэмэ буряад аялгаар ямар олон харуулан ойлгуулха плакат, зурагуудые хэрэглэдэг, шүлэгүүдые олоор сээжэлдүүлдэг байгааб? Юумэн бүхэниие жэшээлжэ һургадагынь мүнөөшье шэхэндэм хангинан байһан шэнги байдаг.

Миниин һанахада түрэлхи хэлэмнай гушаад оной ганса хүндэ шүтэлгын үйлэ хэрэгээр хубилгагдаашье, орхигдоошье, ород хэлэнтэй худхараашье, зарим ушарта гансал ород дээрэ хэлэгдэдэг болоошье гээшэ.

Жэшээлээд үзэхэдэ, мартагдаһан (орхигдоһон) үгэнүүд: «борсо, замбаа, заглуу, хунхан тогоон, адяар, эргэнэг, албан улаа» г. м.; хубилгагдаһан: айладхаха — гүйха, бараалха — хүндэлхэ (хөөрэлдэхэ); ородоор хэлэгдэдэг болоһон: первый — нэгэдэхи, рожь — хара ороохон, остов — армаг, пол — шала, туалет — шабхан, ведро — хүнэг г. м. Ород үгөөр буряад үгэеэ холёод хөөрэлдэхэдөө, «Молоко магазинһаа асараагши» гэхэшэлэн дуугардаг.

Энээн дээрэһээ бодоходо, буряад хэлэнэй словарь үргэн дэлисэтэйгээр бэшэжэ, тэрээн соо орхигдоһон, хубилгагдаһан, ородшолһон үгэнүүдые оруулха хэрэгтэй. Хуушанай буряад хэлэмнай байра соогоо тэбхыжэ һуугаа һаань, сэдьхэлдэ аятай. Манай буряад уг гарбалай үбгэд, хүгшэдэй үеын үедэ, хэтын хэтэдэ үргэн мүр дээрээ үргэлжэ ерэһэн, заяашымнай заяаһан, замхашагүй дэлгэр хэлэмнай, заатагүй залгалдаха ёһотой гэжэ һанагдаха байна.

Үхибүүн ябагдаһан бэе. Үхибүүн хүлдэ ороһонһоо хойшо ехэ һонюуша, атаархагша, һажаалдагша гэхэ мэтын олон янза аашатай гээшэ аабза. Энэ аашые зүбөөр хэрэглэжэ шадаа һаа, ямаршье хэлэ һажаахаар байдаг. Бага наһандаа үхибүүн түрэлхи хэлэндээ һурахадаа, түрэлхидэй зүгһөө түлгууритай байха ёһотой. Тиигэбэл, али бүхые хурдан ульгамаар, һайнаар бодолдоо хадуудаг гэжэ мэдэнэбди.

Теэд мүнөө манай республикада буряадаар бэшэгдэһэн харуулан ойлгуулха ямаршье хэрэгсэл-зурагууд байдаггүй. Үхибүүдтэ зорюулһан үзэглэл, шүлэглэмэл рассказуудтай, шүлэг, дуунуудтай һонирхомоор номууд үгы.

Манай Улаан-Үдэдэшье, аймагай түбтэшье, бэшэ хүдөө нютагуудааршье буряадаар бэшэһэн лозунгнууд, уряанууд, плакат, зурагууд үнинэй харгадхаяа болёо. Соносхолнууд, захиралтанууд, тогтоолнууд буряад хэлэн дээрэ гараха ёһогүй шэнги болонхой. Анхан Буряадай Автономито Республика болоходо, хоёр хэлэн дээрээ хамаг хэрэгээ хүтэлдэг байгаа. Мүнөөшье хоёр хэлэн дээрэ хүтэлхэдэ, яанаб? Бурил һайн. Бүхы республика соо **эмхи зургаануудай гаршагууд хоёр хэлэн дээрэ бэшэгдэдэг байгаа.** Мүнөө гансал ород гаршагууд байдаг болонхой.

Арадай хэлэнэй үндэһөөр һурахаһаа байтагай, наадан зугаа, эдэ олон гаршагууд, соносхолнууд, уряа лозунгнууд ямар ехээр үхибүүдтэ нүлөө үзүүлхэ гээшэб! Бэлээр буряад хэлэндээ һураха байнал.

Миниин һанахада «Хараасгай» журналай гү, залуушуулай газетын редакцинуудай …

лаар улам баяжаха аргатай аад, зарим нэгэн гэр бараандаа гү, ажал дээрээ ородоор хөөрэлдэжэ дан ехээр бэерхүү, бүдүүрхүү, ёһорхуу хэлэ ама гаргана бэшэ аал?

Хүүгэдэй суута уран зохёолшо, Ленинскэ ба СССР-эй Гүрэнэй шангай лауреат, Социалис Ажалай Герой С. В. Михалков Буряадай уран зохёолшодой Х съездын хүдэлмэридэ хабаадалсаһан байна. Манай «Буряад үнэн» газетын тусхай корреспондент Ц. Дондогойтой хөөрэлдэхэдөө: «Юрэдөө таанар Буряад оронойнгоо ерээдүйн түшэг байһанаа бү мартагты гэжэ танай уншагшадта захиха байнаб»,— гэжэ саарһан дээрэ тусгаар бэшээ һэн. Энэ сэсэн, холын бодолтой үгэ бидэ, буряадууд, мартангүй, хадагалжа ябаха ёһотойбди.

Бүхы буряад арад тодо һонор нэгэн хэлэтэй болохо гээшэ гү? Олоороо хэлсэһэн өөгүй гэдэг һэмнай. Мүнөө үедэ худхаршаһан түрэлхи хэлэеэ дардам һайхан харгыда оруулыт гэжэ эрдэмтэдтэ, багшанарта, эмхи зургаанай даргнарта ханданаб.

Үеын үедэ дамжажа ябаһан түрэл буряад хэлэмнай ерээдүйн сагта хубилгагдажа, орхигдожо, буряад яһатанай байһан, үгыньшье адли болохо гү?

Унаган буряад хэлэеэ
Уһанда хаянгүй,
Угай һайхан заншалаа
Үгы болгонгүй,
Буряад хэлэн булагтаа
дэлбэрэг,
Түрэлхи хэлэн
Төөрингүй һалбараг!

III.

ГУШААД онуудаар дуулаһан байнаб: «Гэртээ һуугаад, гэдэһээ дүүрэтэрээ гэрээд уһа уу, зүгөөр гэргэе альгадаад, газаашаа гүйнгүй һуу».

Анхан манай гүрэнэй Арадай Комиссарнуудай Түрүүлэгшын хэлэһэн үгэ байха. Энэ манай зарим нэгэндэ тудалдана бэшэ аа гү? Амаараа гаратараа архи залгижархёод, аманда орохогүй бэлин шэбшэг хэлэхэ, элдэбын хүлеэгдээгүй хараалаар харааха үенүүд хаа-яа эндэ-тэндэ дайралдана ха.

Бидэ, үндэһэн яһатан, эхэ, эсэгынгээ, төөдэй, таабайнгаа заһан, заабарилһан, һургаһан ёһо заншалые тоогоогүй, энэ дэлхэйдэ ямар нэгэн ёһо дүүргэжэ, ажал амидаралай амисхаал буруу харгыгаар дахажа, заримдаа бүтүү шэрэнги ой соо төөрихөө һанана бэшэ аалди?

Уг гарбалайнгаа нангин уялга, жама ёһые, заршам заншалые хамаагүй хаяжа, оромгүйгөөр орхижо, алтан дэлхэйн хүрьһэ гэшхэхэмнай эшхэбтэр шэнги һанагданагүй гү?

Нёдондо май һарада Б. Рыбдыловэй «Автономито республикынгаа эрхые дээшэлүүлэе» гэһэн статья «Буряад үнэнэй» хоёр номерто уншааб. Һүүлээрньшье адлирхуу удхатай иимэ статьянуудые уншаад байхадаа, намшуу хүдөө хүнэй бэшэшье, болишье адли юм ха даа гэжэ бодобоб.

Адаг, дунда, дээдэ сайд, дарганар автономито республикынгаа «Буряад үнэн» газетые абадаггүй, гартаа баридаг, шагаадаггүй гэжэ ехээр һанагдаа.

Түрэлхи хэлэеэ түгсэг дээрэ табиһан дарганар бага, ехын тушаалда байха эрхэтэй гү, хүндэтэ уншагшад? Мүнөөшье республикын тушаалда байһан ородууд буряад хэлэ үдэжэ, хөөрэлдэхөөр болоо.

Ленин багшын үгэһэн автономито республикаяа орхижо, хаяха ёһогүйбди. Шабхуур хэрэггүй, шалгалта хэрэгтэй гэжэ һананаб.

Цырен ЧИМИТОВ,
дайнай ба ажалай ветеран.
Хэжэнгын районой
Загаһата тосхон.

ХИЛЫН СААНАҺАА

ТАСС · АПН

НЬЮ-ЙОРК. «Шэнэдхэгдэжэ байһан Советскэ Союз дайсамнай бэшэ, харин эрхэ сүлөөтэ байдал тээшэ тэгүүлжэ байһан орон гэжэ тоолонобди»,— гэжэ Великобританиин премьер-министр Маргарет Тэтчер мэдүүлээ һэн. США-да амаржа байһан Британиин правительствын толгойлогшо Колорадо штадай Эспин хотодо ниитын эмхиин — Эспинскэ институдай заседани дээрэ иигэжэ үгэ хэлэһэн байгаа.

«Хитадтал адли, нэгэ сагта Советскэ Союз һалбаран хүгжэжэ байһан орон болохо, тиимэһээ дэлхэйн экономикодо тэрэниие хайшан гэжэ хабаадуулха тухай бодохонь эртэ бэшэ»,— гэжэ М. Тэтчер мэдүүлээ. Тэрэнэй хэлэһэнэй ёһоор, «Советскэ Союзда нөөсэнүүд дуталдана бэшэ, харин тэрэниие өөһэдынгөө ашата туһада хэрэглэхэ шадабари дуталдана». Советскэ Союзай экономикын һалбаринуудай нэгыень шэлэжэ абаад, дэлгүүрэй ёһо гуримаар тэрэниие хүтэлбэрилхэдэнь туһалхые премьер-министр дурадхаһан байна.

ДЕЛИ. Шэнгэрүүлэгдэһэн гү, али ехэ дараса доро байһан газаар хүдэлдэг автомобильнууд хэниешье гайхуулхаяа болинхой. Харин спиртээр хүдэлхэ мотоортой автомобильнууд харгыда үсөөн үзэгдэдэг. Гэхэ зуура спиртээр ба газаар машиные ябуулдаг болохо тухай Индидэ үнинэй бодомжолдог болонхой. Орон дотор байгуулагдаһан правительствын тусхай комисси Индиин транспортые спирттэй түлишэдэ ба газда оруулха техническэ ба экономическа асуудалнуудые шэнжэлнэ.

Шэнэ янзын түлишэдэ ороной транспортые оруулха арга замууд тухай ойрын сагта комисси правительствын урда тоосохо. 2000 он болотор шэнэ янзын түлишэ хэрэглэхээр 500 мянган автомобильнууд болон автобусуудай двигательнүүдые шэнээр түхеэрхэ гэжэ түсэблэгдэнэ.

• • •

ДЕЛИ. Москвагай метрополитендэл адли, транспортын системэ Индиин ниислэлдэ бариха түсэб Делиин муниципалитедээр һайшаагдажа, хотын транспортна министерствын үзэмжэдэ табигданхай. Гүрэнэй Ритес компаниин зохёоһон проектые бэелүүлгэдэ гүрэнэй ба ниислэлэй бюджедһээ, мүн тэрэшэлэн хотын барилгын министерствэһээ мүнгэн һомологдохо гэжэ хараалагдана.

ТОКИО. Залуу хүдэлмэришэд болон алба хаагшадые хабаадуулхын тула синтетическэ резинэ үйлэдбэрилхэ талаар Японой «ФИ корпорейшн» түрүү фирмэ жэл соо 187 амаралтын үдэр хүдэлмэришэдтөө тогтоожо, байнхай. Тус фирмын штабквартира Хиросима префектурын Фукуяма хотодо оршодог юм. Эндэ хүдэлдэг хүдэлмэришэдэй урданайнь салин байһан зандаа үлөөгдэхэ юм.

Хүдэлмэриин үдэр забһарлалгатайгаар 12 час үргэлжэлхэ юм. 1460 хүнэй хүдэлдэг предприятиин хүдэлмэриин графигай ёһоор ажалшадынь 3 үдэр хүдэлөөд, 3 үдэр амарха, үгышье һаа, 4 үдэр хүдэлөөд, 4 үдэр амарха юм.

Компаниин хүдэлмэрилэгшэдэй шэнэ гуримаар ажалладаг болоходо, хүдэлмэриин саг жэл соо 1958 час гэхэ гү, али 178 үдэр болохо. Урдань жэлдээ 2092 час гэхэ гү, али 279 үдэр хүдэлдэг байгаа.

ТОКИО. Һүүлэй үдэрнүүдтэ хотын үйлсэнүүдээр ябагахан автобусууд ябажа, тэндэһээ микрофоноор уһа алмахые уряалдаг болонхой. Сэсэрлигүүдтэ, талмайнууд дээрэ фонтанууд хүдэлгэгдэхэеэ болинхой. Энэ ехэ хотодо, мүн тэрэнэй оршондохи Тиба, Канагава ба Сайтама префектурануудта уһа алмаха талаар нарин гурим тогтоогдоо.

Энэ зундаа Япондо хура бороогүй байһан дээрэһээ гол мүрэнүүд болон нуур сөөрэмүүд ехээр уһаяа татанхай. Нютагай засагаархидай шиидхэбэреэр уһаар хангалга 10—50 процент бага болгогдоо юм. Эдэ префектурануудай дайда дээгүүр урдадаг Аракава ба Сагами мүрэнүүдэй уһан 2—3 метрээр шэргээ. Хэмэл резервуарнуудта сэбэр уһанай нөөсэнүүдэй 45—50 процентнь үлөө,- гэжэ «Асахи» газетэ мэдээсэнэ.

СОЁЛОЙ ҺОНИН

МАНАЙ ТҮЛӨӨЛЭГШЭ ХАБААДАЛСАНА

Бүмбэрсэг дэлхэйн гайхамшагта зэндэмэни Байгал далайе арюун тунгалагаар сахихын тула «Байгалай хүдэлөөн» гэһэн уласхоорондын ниитын эмхи хэдэн жэлэй саада тээ байгуулагдаһан юм. Үнэхөөрөөшье, Байгал далайе тунгалаг сэбэр уһатайгаар сахиха оршон тойронойнь байгаали хамгаалха талаар ехэ хүдэлмэри эхилэнхэй. Байгалай жаса, «Байгалай хүдэлөөн» гэһэн эмхинүүдэй, уран зохёолшо Валентин Распутинай үүсхэлээр эхилһэн оролдолгонууд, хэмжээ ябуулганууд үшөөл хүсэндөө хүрөөдүй гэжэ эндэ онсо тэмдэглэмээр.

Байгал далайда ехэ хоро хүргэдэг гол мүрэнүүдэй олонхинь Буряадаймнай газар дээгүүр урдана ха юм. Сэнхир номин далайн гол һудаһан — Сэлэнгэ мүрэнэй сэбэрһээ ехэ юумэн дулдыдана. Тиихэдэ Байгалай, Сэлэнгын целлюлозно комбинадууд хүдэлһэн зандаа.

«Байгалай хүдэлөөн» гэһэн ниитэ эмхиин уласхоорондын дүрбэдэхи уулзалга Монголой Арадай Республикада июлиин 30-да эхилээд, хүдэлмэриеэ һаяхан дүүргэбэ.

Эндэ Монгол ороной Хүбсэгэл далай тухай ехэ хөөрэлдөөн болоо. Юуб гэхэдэ, Хүбсэгэл гээшэмнай Эгийн-Голоор дамжажа, Байгал далайтай холбоотой нуур. Дабһагүй сэбэр уһатай энэ нуурые баһал арюун тунгалагаар сахиха, тэндэхи байгаали, шубуу шонхор, амитадые хамгаалха талаар хэмжээ ябуулганууд абтажа байдаг.

Хүбсэгэл — Түб Азиин омогорхол. Элдэб янзын загаһадһаа гадна, олон түрэлэй шубууд тэндэ бии. Мүнөө хомор болоһон, Улаан Дэбтэртэ ороһон ангууд, саһата уулын барас, янгир, ямаан гэхэ мэтын амитад тэрэнэй эрьедэ үзэгдэдэг. Хүбсэгэлһөө урдан гараһан Эгийн-Гол хадаа Сэлэнгэ мүрэндэ шудхажа ороно.

Арбаад жэлэй урда тээ поэт Евгений Евтушенко хэдэн эрдэмтэдтэй суг хамта Сэлэнгын эхинһээ уруудажа, Байгал далай хүрэхэдөө, Буряадай газар дээрэ энэ мүрэн булангиртай, муухай уһатай болжо эхилнэ гэжэ хэлэһэн юм.

Хүбсэгэл гансашье Монгол ороной бэшэ, бүхы хүн түрэлтэнэй баялиг гэжэ энэ «Байгалай хүдэлөөнэй» уулзалгада хабаадагшад онсолон тэмдэглээ.

Хүбсэгэл нуурые хүн түрэлтэнөөр хамгаалагдадаг байгаалиин заповеднигүүдэй бүридхэлдэ оруулха хэрэгтэй энэ уулзалгада хабаадагшад ЮНЕСКО-дэ хандаа. Энэ нуурта хоро хүргэхөөр бүхы юумэн ажахын түсэбүүдһээ, тэрэ тоодо МНР-эй болон СССР-эй хоорондын хэлсээнүүдһээ болюулагдаха зэргэтэй гэжэ тэрэ Хандалга соо хэлэгдэнэ.

«Байгал» журналай ахамад редактор, уран зохёолшо Сергей Цырендоржиев энэ уулзалгада хабаадажа, Байгалые хамгаалха тухай үгэ хэлэһэн байна.

Г. ТОГОЛОЕВ.

АРАДАЙМНАЙ ЁҺО ЗАНШАЛНУУД

1. ГЭР БАЙРА, ХҮМҮҮЖЭЛ ТУХАЙ

Буряад арад зоной урда сагай ёһо заншал, жаяг заршам, гурим тушаа урданай үбгэд, хүгшэдэй үгэһөө, мүн өөрынгөөшье үзэһэн хараһаниие һанаад үзэхэдэ, яһала һонирхомоор, ухаа бодол абамаар юумэн олон байдаг гээшэ. Агуухэ Октябриин революциин урда тээ, хойшонхи хорёод-гушаад онойшье үеые хаража үзэбэл, эрдэм гэгээрэлэй талаар буряад зоной байдалай нэгэ бага гээгдэнги байһаниинь элитэ.

Манай буряад арадай дунда үни сагһаа хойшо шажан мүргэлэй ном айхабтар үргэнөөр дэлгэрһэн байна. Тэрэнь юун дээрэһээ бодомжологдоноб гэхэдэ, жаяг заршам, заабари, гурим гээшэнь яаха аргагүй нүгэл буян хоёроор холбоотой, хүлөөл табиһан газар нүгэл, юрэдөө, нүгэлгүй юумэн ехэл хомор һэн ха. Газар һэндэхэ, анзаһа борнойгоор малтажа, эдлүүриин газар болгохо болоо һаа — нүгэл, ой модо хайра гамгүй отолхо гээшэ — нүгэл, газарта гадаһа шааха — нүгэл, худаг, уһан соо бог шорой хаяха — нүгэл, нүгэлтэй ябадалые тооложо барахын аргагүй. Буряад арад зоной эртэ урда сагһаа элинсэг хулинсагуудай сахижа байһан гурим, журам ба ёһо заншал үшөө хаанаһаа дулдыдадаг байгааб гэхэдэ, урданай зон, илангаяа залуу тала эхэ эсэгынгээ, аха нүхэдэйнгөө һургаал заабари аргагүй ехэ хүндэлдэг, сахидаг байһан гээшэ. Алад саашань хэлэбэл, буряадууд малайнгаа арһа шурбэһые элдэжэ, эд зөөри болгодог байгаа. Үхэрэй арһаар гуталаа уллаха һаа гадна, моринойнгоо бүхы тоног зэмсэг — хомууд, хударгы, боожо, эмээл хэдэг һэн. Хонинойнгоо арһаар хубсаһа: дэгэл, гутал, малгай, бээлэй, үмдэ, хантууза, даха хүрэтэрөө оёжо үмдэдэг бэлэй. Һооһоор оо — оймһо, баарья оёхоһоо гадна һэеы дараха, шэрдэг шэрэхэ мэтые хэдэг байһан гээшэ.

Манай Түгнэ нютагай айлда ороходо, модон аяга, мяханай тэбшэ, үндэһэн улхан, үнеэ һаадаг модон тодхуур, айрагай һаба, үйһэн түйсэ оёорсог, һүнэй архи нэрэдэг тохигор сорго, долоон тамагын тогоон, шобогор шэрэм танха ба гурбан хүлтэй тулга гэхэ мэтэ гэр доторой хэрэгсэл байдаг һэн. Гэр соохи шэмэглэл гэбэл, гунгарбаатай, урдаа инзаган шэрээтэй бурханай шэрээ, баруун тээнь нариихан модон жабдан, хоймортонь ута гэгшын модон үхэг абдар хоёр дабхасуулаатай, зүүн хойнонь хоёр хүнэй хэбтэхэ үргэн модон орон байха. Тэрэнь ута гэгшын хилэнгээр бүриһэн дэрэтэй, хажуудань эмээлэй үхэг, тиихэдэ аяга шанагын, үүр нюдүүрэй эргэнэг зүүн ханадань табигдадаг һэн ха. Дүрбэн хүлтэй стол, стул гэжэ оройдоошье байгаагүй. Харин нэгэ ябаган шэрээ айлшанай урда табижа, тэрээн дээрэ эдеэ хоол түхеэрдэг һэн.

Тэрэ сагта айлда үхибүүдые яажа хүмүүжүүлдэг, удаань хайшан гэжэ айл боложо, ажаһуудаг байгааб гэжэ нэмэхэ һанаатайб.

Минии мэдэхэдэ, иимэрхүү байгша һэн. Эхэнэр хүн үхибүүдые түрэхэл ёһоороо түрөө ааб даа. Тэрэ сагта фельдшерскэ пункт, үхибүү абадаг акушер байгаагүй. Гансал урдаа хараха хүниинь гэхэдэ, найжа лама наһажаал хүгшөөдэй хоёр лэ байһан юм. Нарай нялха үхибүүнэй эхэһээ хохир дээрэ унахатайнь сасуу хүгшөөдэй үхибүүнэй хүйһые хүндэжэ абаһаар, ута үһэтэй хониной арһан хушалгаар мансылдаг байгаа. Үхибүүнэй хүйһыень хүндэжэ абаһан хүгшөө буян наһан соогоо хүгшэн эжынь боложо ябадаг бэлэй. Үхибүүтэй болоһон айлай эзэн барагтайхан нэгэ хониёо гаргаад, лама найжаяа, наһажаал хүгшөөдэйгөө, аха дүүнэрээ, хүршэнэрөө суглуулжа, милаан хэдэг һэн. Тэрэ милаан дээрэ хонинойнгоо мяхые бултыень үе үеэрнь эбдэжэ, гэдэһэ доторноонь ормог, хошхоног хээд, хотодонь шуһа шудхаад, тэндэ сугларһан айлшадаа хүндэлдэг заншалтай байһан гээшэ. Найжа ламын зарлигаар үхибүүтэй болоһон айлда түхэреэн жэлэй болзороор ойһоо нарһанай шэлбүүһэ газаань асаржа, хэрэлсы дээрэнь сээр хадхуулдаг һэн.

Тэрэ үдэрһөө хойшо нарайтай, айлда жэлэй турша соо нэгэшье хүн ороход эрхэгүй байгаа. Мүн энэ үдэр гараад байһан үхибүүндэ найжань алдар нэрэ хайрладаг һэн. Хүгшөөдэй мансытай үхибүүень үлгыдэнь оруулха гуримтай байгаа. Жэл үнгэрөөд байхада, найжа ламаяа залажа, үхибүүнэйнгээ сээр тайлуулдаг ёһо гуримтай бэлэй. Мүн аха дүүнэрээ, хүгшөөдэйгөө урижа, жэл дээрэнь үһыень абхуулжа, аргагүй ехэ баярай үдэр тэмдэглэдэг һэн.

Тэрэ үхибүүн савшадаа хүрьһэтэ алтан дэлхэй дээрэ хүлөө шоройдоһоор томо болоо ааб даа. Үхибүүн үндыжэ, бэеэ хүсеэд, хүбүүн хүнэй һамга абаха, басаган хүнэй хадамда гараха жама ёһо мэдээжэ.

Урдань үхибүүд ном үзэжэ ябаха арга боломжогүй шахуу байһан ха юм. Мүн зөөри зөөшэтэй, шадалтай айлай үхибүүд эрдэм номдо һурадаг бэлэй. Зүгөөр жиирэй айлай үхибүүд тиимэ аргагүй һэн. Имагтал эхэ, эсэгынгээ ажал хүдэлмэридэ хамһалсаха, ядуу шадалтай айлай үхибүүд баяшуулай мал адуулха, бэрлаг зарасань болоһоор үндыдэг байгаа ха юм.

Тиигэһээр айлай үри бэе гэрлэхэ, айл бүлэ болохо арюун уялга тохёолдохо ёһотой болохо. Бэриеэ буулгаха, хурим түрэеэ хэхын урда тээ, худа урагтаа ошожо, бэлэг тахил табиха, бэри басагаяа эрихэ гүйха, амаргүй ехэ хэлсээн, тоосолдоон болохо жэшээтэй ушарнууд болодог байгаа. Бүри урдань хэдэн толгой үхэр мал, хони ямаа, заримдаа табан хушуу мал барюулдаг саг байһан гээшэ. Хадамда гараха басаганай түрэ найрайнь урда тээ хэдэн хоног соо түрэл гаралдаа айлшалжа ошохо, хэдэн һүни галай наада хэхэ, гол голой залуушуул олоороо сугларжа, горитойхон сэнгэлгэ болодог һэн. Иимэ наадан сэнгэлгэ дээрэ элдэб олон юрөөлнүүд хэлэгдэдэг, һайн һайханиие хүсэһэн дуунууд зэдэлдэг байгаа.

Занди ЗАМБАЛОВ,
дайнай ба ажалай ветеран.

(Түгэсхэлынь хожом гараха).

Манай айлшад

АМЕРИКАН ДУУШАН — БУРЯАДТА

Гараха һарын 1-нэй, 2-ой үдэрнүүдтэ Улаан-Үдэдэ, Буряадай АССР-эй 25 жэлэй ойч нэрэмжэтэ стадион дээрэ, Америкын Холбоото Штадуудһаа ерэһэн дуушан Вилли Токаревой концерт болохонь. Тэрэнэй гүйсэдхэлгэ, РСФСР-эй искусствын габьяата ажал ябуулагша Анатолий Кролла гэгшын хүтэлбэри доро, Москвагай концертнэ оркестрэй хүгжэмөөр дэмжэгдэхэ юм.

Вилли Токарев өөрөө хөөрэлдөөнэй маягаар дуунуудай үгэнүүдые бэшэдэг хүн юм. Тэрэ хадаа манай ороной хүгжэлтын зогсолтото үедэ, артистнуудай дундаһаа түрүүлэн харин гүрэн зугадажа гараһан байгаа.

Вилли Токарев Америкэ ошоод байхадаа, компьютерна техникээр хоёр һургуули эзэхимээр дүүргээд, таксистаар ажаллажа байгаад хүгжэм, дуугаа үргэлжэлүүлһээр ябаа. Мүн тэрэл үедөө пекарниин шала угаадаг, ашаашанаар хүлһэншэ болон хүдэлжэ байгаад мүнгэ суглуулжа, өөрынгөө пластинкануудтай дуунуудые гаргуулдаг һэн. Хэрэг ажалынь урагшатай байжа, В. Токарев Европын олохон гүрэнүүдээр, Канадаар амжалтатайгаар концертнүүдые үгэдэг байба. Тиигэбэшье тэрэ түрэһэн гараһан Росси орон тухайгаа олон дуунуудые гаргаа.

Н. ЕГЕРЬ,
Буряадай Гүрэнэй филармониин хүдэлмэрилэгшэ.

ТҮНХЭНЬӨӨ МЭДЭЭСЭНЭ

АРЕНДЫН АНСАМБЛЬ БАЙГУУЛАГДАБА

Районой түб Хэрэнэй соёлой байшангай дэргэдэ «Шанс» гэжэ нэрлэгдэһэн хүгжэм, дуунай ансамбль байгуулагдаба. Арендынэ гуримаар байгуулагдаһан тус ансамблиин бүридэлдэ найман бэлигтэн нэгэдэнхэй. Уран һайханайнь хүтэлбэрилэгшөөр Владимир Михайлович Попов томилогдоо.

Районой хүтэлбэрилэгшэд, Түнхэнэй агропромбанкынхид, райфинтаһагайхид иимэрхүү ансамбль байгуулха хэрэгые урагшатайгаар дэмжэһэн байна. Тэрэнэй ашаар «Шанс» ансамблиин коллектив ехэ үнэ сэнтэй (51000 түхэригэй) хүгжэмэй хэрэгсэл худалдажа абаа һэн. Эдэ бүгэдэ хадаа ансамблиин ерээдүй сагта урагшатайгаар хүгжэхэ, хүн зоной һонирхол ехээр татаха байһанда этигэһэн, найдаһан ушарһаа агропромбанкын жасаһаа дурсагдагша ехэ хэмжээнэй мүнгэн урьһалагдаа гээшэ.

Ансамблиин артистнууд урьһаар абаһан мүнгэнэйнгөө 50 процентые гэхэ гү, али 25 мянган түхэригые гараха сентябрь һарын 20-до бусаахаар хараалханхай.

Дүрбэн һайхан буряад, ород хатарнуудые найруулан табиһан балетмейстер Елена Навальникова, дуушад эгэшэ, дүү Сергей, Зоя; аха дүүнэр Александр, Наталья Поповууд, шог зугаа дэлгэгшэ конферансье Валерий Чистяков болоод, хүгжэмшэд Александр, Валентина Ильинүүд, мүн бусадшье бэлигтэнһээ бүридэһэн ансамблиинхид Түнхэн нютагайнгаа ажалшадые, бэшэшье районуудай уран һайханда дуратайшуулые мүнөө үеын хүгжэм, дуугаар, хатар наадаар хужарлуулха зорилготой.

ЗАЛУУШУУЛАЙ ХАТАР, ДУУН

Буряадай оперо болон баледэй театрай залуу артистнуудай концертнэ бүлэг районой бүхы шахуу хүдөө нютагуудаар ябажа уран бэлигээ харуулба. Жугдэр Юмажаповиц Цыдыповэй хүтэлбэрилһэн дурсагдагша бүлэгэй артистнууд харагшадта халуунаар угтагдаа. Илангаяа оперын дуушан Солбон Бадмаевай, мүн Улаан-Үдын хореографическа училищиин һурагша, Түнхэн нютагай Оксана Булгутовагай гүйсэдхэлгэнүүд олон зоной урма баяр ехээр хүдэлгэжэ һайшаагдаба.

Ольга ХУСАЕВА,
райсоведэй гүйсэдкомой соёлой таһагай хүдэлмэрилэгшэ.

Хэрэн.

БАРУУН-ХАСУУРТАЙҺАА ЭХИЛЖЭ...

Хоца Намсараевай нэрэмжэтэ буряад драмын академическэ театрта ажалладаг РСФСР-эй габьяата артистка Лариса Егорова, Буряадай АССР-эй арадай артистнууд Дарима Сангажапова, Михаил Елбонов гэгшэд уран бэлигээ нэгэдхэжэ, үе үе нэгэ багахан бүлэг болоод, республикынгаа хүдөө нютагуудаар концерт наада табидаг болоһоор үнинэй юм.

Республика соогоо үргэнөөр мэдээжэ болоһон дурсагдагша нүхэд һаяшаг Хоринн Баруун-Хасууртай нютагһаа эхилээд, районой бүхы шахуу тосхон, һууринуудаар концерт үгэжэ бусаба. Тэдэнэй программада урданай ба мүнөө үеын буряад дуунууд, уран шүлэгүүд, зүжэгүүдһээ хэһэгүүд зэдэлһэн, харуулагдаһан байна.

Б. ЦЫДЫПОВ.

УРМА ЗОРИГОО ХУХАРААГҮЙ

ЛЕНИНГРАД. Юккада болоһон мотоциклаар зунай урилдаан иимэ хохидолтойгоор дүүрэхэ гэжэ хорин дүрбэтэй Сергей Опатович хаанаһаа мэдэхэ бэлэй. Урилдаанай үедэ тэрэниие хаража байһан нэгэ хүн харгы дээрэ гүйжэ гарашаба. Тэрэниие дайрахагүйн тула Сергей мотоциклаа эрид хажуу тээшэнь болгон гэхэдээ, өөрөө унажа, нюргаа, хүлнүүдээ гэмтээбэ.

Сергей үүлэгүй гэрэлтэй ерээдүйтэйб гэжэ һанажа ябаа. Спортын мастер, 500 кубическа сантиметрын классай мотоциклаар урилдаанай ороной суглуулагдамал командын гэшүүн, 1975 оной дэлхэйн чемпионадта 9-дэхи һуури эзэлһэн Сергей инвалидай тэргэдэ һууха баатай болоо бэлэй.

Хүбн заяанай хүлеэгдээгүй иимэ шатанууд зарим хүнэй урма зоригые дарадаг, харин бусадтань бэрхэшээлнүүдые дабажа, ажаһууха, ажиллаха хүсэ олгодог гээшэ.

Сергей англи хэлэ шудалжа, худалдаа наймаанай палатада оршуулагшаар олон жэлэй туршада хүдэлөө юм. Авторалли болон спортивна зүг шэг олохо талаар инвалидуудай мүрысөөнүүдтэ тэрэ ходо хабаадалсадаг. Һая тэрэ түрүү һуури эзэлбэ.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: Сергей Опатович ба тэрэнэй эхэ Надежда Николаевна.

ТАСС-ай фотохронико.

ИНДЕЕЦ Сат-Окх (Ута Үдэн) гэжэ хүнтэй би бэшэг бэшэлсэдэгби. Хаана, хэзээ тэрээнтэй танилсаабиб гэжэ һонирхоно гүт? Уридшалан Сат-Окх гэгшын намтар тухай дэлгэрэнгыгээр хэлэхэ ёһотойб...

Энэ ушарые олон тоото баримтануудай гэршэлээгүй һаа үнэншэмөөр бэшэ, үльгэр домог мэтээр һанагдаха. Зүгөөр баатаршалга харуулжа, эрэ хүнэй зэргэдэ гараха ёһотой. Сат-Окх тиихэдэ хадын бүргэдые диилэһэн дээрэһээ Ута Үдэн гэжэ нэрэтэй болоо һэн.

Сат-Окх арбан нэгэтэй болотороо нэрэгүй ябаа юм. Юуб гэхэдэ, тауни-теванез угтай индеецүүдэй заншалаар гансал басагадта түрэхэтэйнь адли нэрэ үгэдэг, харин хүбүүд нэрэ Канада ошоо бэлэй. Ирокез угай индеецүүдтэй уулзажа, түрэлхидэйнгөө хуби заяагаар һонирхоходонь, тэдэнэр иигэжэ хэлээ һэн. Сат-Окхын эсэгэ 98 наһатай Үндэр Бүргэд үшөө амиды, угсаатанаа ударидаһаар байгаа. Тэрэ уг гүрэнэй полицида хашуулһаар, холын хада уулатай газараар нүүжэ амидардаг һэн.

МИНИИ НҮХЭР — ИНДЕЕЦ

Сат-Окх гэгшын хуби заяан тухай эхинһээнь хөөрэе.

...Станислава Суплатович (Окульска) гэжэ залуу басаган Польшын революционно хүдэлөөндэ эдэбхитэйгээр хабаадаһанайнгаа түлөө хаанта засагай жандармнуудта баригдажа, түрүүн Сибирьтэ түрмэдэ һууһан, һүүлдэ Чукотко сүлэгдэһэн юм. Тиихэдэ Станислава манай Буряад нютагаар гараһан юм. Харуул доро ааб даа. Аяар холын Чукоткоһоо Станислава зугадахаа гэжэ шиидэбэ. Берингын хоолойгоор Аляска хүрөөд, саашаа Канада ошохо түсэбтэй байгаа бшуу. Святой Лаврентий гэжэ тосхоной чукча ангуушад тэрэниие Аляска хүргэжэ үгэһэн байна. Юуб гэхэдэ, Станислава тэдэнэрэй үхибүүдые үзэг бэшэгтэ һургадаг байгаа ха юм. Мэдээжэ совет уран зохёолшо, чукча Юрий Рытхэугэй түрэлэйхид Станиславые — тэрэ багшые — мартадаггүй. Тиигээд Аляскын танинкит угтай индеецүүдэй туһаламжаар Станислава Канадын хилэ дабаһан юм. Саашаа гансаараа ябахадаа төөрижэ, гүнзэгы саһые махажа эсээд, дааража хүлдэхэеэ хэбтэхэдэнь, тэрэниие тауни-теванез угтай индеецүүд оложо, ами оруулһан юм. «Энэ басаган тэнгэриһээ буужа ерээ ёһотой», — гэжэ һүзэгтэй индеецүүд шиидэбэ. Тиимэһээ Та-Ва (Сагаан Үүлэн) гэжэ нэрлэбэ. Индеец һамгад Станислава — Сагаан-Үүлые эмшэлжэ, хүл дээрэнь табиһан бэлэй. Тиигэжэ Станислава индеецүүдтэй байхала үлөө һэн. Тэрэ угай индеецүүд Канадын баруун-хойто зүгтэ нүүдэл байдалтай байгаа. Гурбан жэл соо «тэнгэриин басаганшье» нүүдэл ажабайдалай амта үзэбэ. Уданшьегүй тауни-теванез угай вождь Леоо-Каркооно-маа (Үндэр Бүргэд) гэжэ хүндэ хадамда гараа һэн. Тэдэнэр гурбан үхибүүдтэй болоо: Танто (Түмэр нюдэн) хүбүүн, Тинагет (Уян Хуһан) басаган, одхон хүбүүн Сат-Окх (мүнөө минии танил болоһон индеец).

Сат-Окх юундэ Ута Үдэн гэжэ нэрэтэй болооб гэхэдэ, индеецүүдэй заншалаар 11—12 наһатай хүбүүд ямар нэгэн абахын түлөө ямар нэгэн баатаршалга харуулжа, эрэ хүнэй эрэлхэг зоригые гэршэлхэ ёһотой һэн. Хүбүүнэй табатай байхадань, эхэһээнь һалгаажа, тусхай лагерьта эльгээдэг заншалтай байгаа. Тауни-теванез угтай индеецүүдэй тиимэ лагерь Мучикоонс-Сит гэжэ нэрэтэй байгаа (Эдир шононуудай лагерь). Дүй дүршэлтэй Овасес (Зэрлиг Арьяатан) гэжэ наһатайшаг баатарай хүтэлбэри доро эмниг мори һургадаг, ой тайгын һонор, хёрхо тагнуулшан боложо һурадаг, зэр зэбсэг эрхим һайнаар хэрэглэхэ дүршэлтэй болодог эдир индеецүүдэй дунда минии нүхэр ябалсаһан намтартай.

Тэрэ лагерьта журам хэлбэришэгүйгөөр сахидаг байгаа. Сухэриһан, эсэһэн хүбүүдые доройн, тулюур гэжэ тоолодог һэн.

1936 ондо Станислава түрэл Польшо тухайгаа мэдээсэл абажа, нютагаа бусаха гэжэ шиидэбэ ха. Одхон хүбүүгээ дахуулаад, 1938 ондо тэрэ түрэл орондоо ерээ һэн. Теэд хэзээ нэгэтэ революционно хүдэлөөндэ хабаадаһан Станислава буржуазна Польшодо шоо үзүүлээ. Сат-Окх хүбүүень мүн «зэрлиг» гэжэ баһадаг бэлэй. Тэрэ үедэ дайн эхилшэбэ. Станислава Сат-Окх хоёрые гестапо барижа, нилээд зобооһоной һүүлээр концлагерьта эльгээжэрхёо. Освенцим ошохо харгыдаа Сат-Окх зугадаад совет-поляк партизан отрядта ерэнэ. Тиигэжэ Ута Үдэн фашизмтай дайлалдаһан. Дайнай һүүлээр уһан сэрэгтэ алба хэжэ 1950 онһоо Сат-Окх Польшын худалдаа наймаанай флодто мүнөөшье хүрэтэр алба хэнэ.

Ямар хаб эсэгэ, аха, эгэшэ индеецүүдэйнь хуби заяан? Сат-Окхын эсэгэ 111 наһатай Үндэр Бүргэд мүнөөшье угсаатанаа ударидаһан зандаа, Канадын баруун-хойто дайдаар нүүжэ ябадаг. Тэдэниие резервацида туужа оруулха гэһэн полицитай тулахадаа, Сат-Окхын аха Танто буудуулжа алуулһан, харин эгэшэ Тинагет ондоо угай вождьдо хадамда гаранхай.

1965 ондо Сат-Окх «Баторий» гэжэ далайн лайнераар Атлантикые гаталжа, анхан нютаг Канада ошоо бэлэй. Ирокез

Харин Сат-Окхын эхэ Станислава һүүлшынгээ жэлнүүдые Польшын Арадай Республикада үнгэргөөд, 1963 ондо Гданьск городто наһа бараа.

Сат-Окх Советскэ Союзда оло дахин ерэдэг. Москвагай журналистка Антонина Расуловатай (Будкевичтэй) номуудаа ород хэлэн дээрэ оршуулжа «Молодая гвардия» гэжэ хэблэлээр 1973 ондо «Харгынууд уулзана» («Дороги сходятся») гэһэн зохёол гараһан байна. Тэрэ номоо намда автографтойгоор бэлэглээ юм. Ленинградай уран зохёолшо Николай Внуков «Ута Үдэнэй дуу шагнагты» («Слушайте Песню Перьев») гэжэ Сат-Окх тухай ном бэшэнхэй. Харин Сат-Окх А. Расулова (Будкевич) хоёр «Үбгэн Сагаморай нюуса» («Тайна старого Сагамори») гэжэ шэнэ ном зохёоно. «Диафильм» гэжэ студи Сат-Окх тухай үнгэтэ диафильм зохёон табинхай.

Хайшан гээд би тэрээнтэй танилсаабиб гэхэдэ, «Дабһатай Хабсагайта газар» («Земля Соленых Скал»), «Гайхалтай мүрнүүд» («Таинственные следы»), «Гашуудалтай харгы» («Дорога слёз»), «Сагаан морин» («Белый мустанг»), «Агууехэ Бүргэдэй хүбүүд» («Сыновья Великого Орла») гэхэ мэтынгээ номууд соо Сат-Окх балшар наһан тухайгаа, уг угсаатанайнгаа зан заншал, аяг абари тухай үнэншэмэ зүбөөр бэшэнэ. Бүлынгөө түүхэ тухай, түүхын баримтануудта түшэглэн, «Харгынууд уулзана» гэжэ ном соогоо эхэ Станислава болон өөрынгөө намтар тухай бэшэнэ. Тэрэ номые уншаад, ехээр һонирхожо, авторта бэшэг бэшээ һэм. Тэрэ гэһэнһээ хойшо Сат-Окх бидэ хоёр ходо бэшэлсэнэбди.

Харин Сат-Окх (Станислав Суплатович) мүнөө Польшын Республикын Гданьск хотодо ажаһуудаг. Һамганиинь Ванда Суплатович — полячка. Кристина басаганиинь — инженер-экономист.

Мүнөө эдэ мүрнүүдые уншаха үедэтнай минии нүхэр индеец далай дээгүүр тамарна. Тэрэ худалдаа наймаанай флодто хүдэлһөөр. Иимэл даа, энэ хүнэй үльгэр шэнги намтар.

Агу СОДНОМОВ.

ПРАВДА БУРЯТИИ
Мүнөөдэрэй номерто

«Тэжээл бэлэдхэлгэ — шухала зорилго» гэһэн ниитэ гаршаг доро газетын нэгэдэхи хуудаһанда материалнуудай суглуулбари үгтэбэ.

Тарбагатайн районой ажахынуудта түсэбөөр хараалагдаһанай 10 гаран процент үбһэн мүнөө һурилэгдөөд байна. АВМ-эй агрегадууд һаяхан хүдэлжэ, ногооной витаминтай бурил болон брикедүүд оройдоол 200 тонно бэлдэгдээд байна. Силос даралга һаял эхилэнхэй. Таряа хуряалган эхилхэ болоо, харин тарбагатайнхид үбһэ хуряалгаяа һаял эхилжэ байна. Энээн тухай П. Натаевай корреспонденци дотор хэлэгдэнэ.

«Арадай депутадай үгэ» гэһэн ниитэ гаршаг доро журналист С. Семеновой СССР-эй арадай депутат А. Л. Ангархаевтай һунгагшадайнгаа захяае хэр бэелүүлжэ байһан тухайнь хөөрэлдөөн толилогдобо.

Хяагта город, республикаһаа холуур мэдээжэ хизаар оронхоо шэнжэлгын эндэхи музей тухай И. Игумновай очерк «Зуун жэлэй түүхэ» гэһэн гаршагтай.

Баунтын коммунистнуудай тоосоото-һунгалтын районно партийнэ конференци тухай мэдээсэл, редакцида ороһон уншагшадай бэшэгүүд номерто үгтэнхэй.

«Байгалай үмэнэхи түрэл хизаарнай» ниитэ гаршагай материалнууд, «Субботын үдэрэй галхан» номерто үгтэбэ.

Сэнхир экран

НЭГЭДЭХИ ПРОГРАММА

МОСКВА. 7.30—«120 минута». 9.30—«Ференц Лист»—5 серитэй уран һайханай фильм. 5-дахи сери. 11.10—И. Л. Андрониковой хөөрөөнүүд. 12.10—«16-тай ба тэрээнһээ дээшэ наһатайшуулда». 12.55—«Музыка моего города»—фильм-концерт. 13.30—Время. 17.00—«Гостья из будущего»—үхибүүдтэ фильм. 5-дахи сери. 18.05—Мультфильм. 18.25—«Три рассказа о Москве»—баримтата фильм. 18.45—Фольклорно коллективүүдэй концерт. 19.30—Время. 20.00—РСФСР-эй духовой оркестр наадаха. 20.15—Дэбжэлтэ, мэдээсэл, соносхол. 20.45—«Ференц Лист»—5 серитэй уран һайханай фильм. 4-дэхи сери. 22.00—Время. 22.30—Мэдээсэлнүүд, соносхолнууд. 22.35—МВД-һээ мэдээсэнэ. 22.45—«Ференц Лист»—5 серитэй уран һайханай фильм. 5-дахи сери. 00.20—Хүгжэмтэ дамжуулга. 00.40—«Эхир хүнүүдэй конкурс». Шоу-программа. 02.40—Шэнэ һонин.

ХОЁРДОХИ ПРОГРАММА

МОСКВА. 9.00—Үглөөнэй гимнастика. 9.20—Булагууд. 9.50—Баримтата фильмүүд. 10.20—Савойдо болоһон бал. 12.30—«Семнадцать мгновений весны»—уран һайханай фильм. 4-дэхи сери. УЛААН-ҮДЭ. 17.35—Баримтата фильм. 18.45—«Номой искусство» гэһэн Бүхэсоюзна XXXI конкурсын шанда хүртэһэн номууд. 19.15—«Физкульт-ура!». Физкультура ба спорт хамгаалха ябуулгануудай ниитэ нэгэн үдэртэ. 19.25—Баргажанай районой дуунай «Сударушка» ансамбль. 19.55—Буряад ороной һонинууд. МОСКВА. 21.00—«Амгалан нойрсогты, багашуул!» 21.15—Бултанай эрхилхэ спорт. 21.30—Эстрадна дуу гүйсэдхэдэг залуушуулай «Ялта-90» гэһэн Бүхэсоюзна V телеконкурс. 2-дохи шата. 24.00—Мэргэн буудалгын спортоор дэлхэйн чемпионадай дневник.

Кино, театрнуудта

Театр оперы и балета
Гастроли Душанбинского государственного русского драмтеатра им. Вл. Маяковского.
«Старая синьорита из «Рая»—в 19.

«Дружба»
«Таинственный остров»—в 9-30, «109-ый идет без остановки»—в 11-10, 13, 15, 19-10, 21, «Кокон»—в 17.

«Родина»
Мультфильмы—в 10, 16-20, «Преступление Антуана»—в 12, 13-50 (удл.), 18-10, 20, 21-40.

«Прогресс»
Красный зал—Торможение в небесах—в 10, 11-40, 13-30, 15-20, 17-10, 19, 20-50. Зеленый зал—Большой—в 10, 12-10, 14-20, 18-40, 20-50, Роман с камнем—в 16-30.

«Октябрь»
Красный галстук—в 9-40, Охота на единорога—в 13, 16-40, И придет тот день—в 11-10, 14-30, 18-10, 20, 21-40.

«Восток»
«Ко мне, Мухтар!»—в 15-30, «Кодекс молчания («Мент»)—в 18, 21.

«Байкал»
«Мой друг—предатель»—в 18-30, 20-30.

«Аршан»
«Двое на голой земле»—в 19, 21.

НАШ АДРЕС: 670000, УЛАН-УДЭ ул. Каландаришвили, 23

Телефоны редакции: редактор—2-50-96, приемная—2-54-54, зам. редактора—2-68-08, зам. редактора—2-62-62, отв. секретарь—2-50-52, секретариат—2-66-76; отделы: партийной жизни и пропаганды—2-60-91, 2-56-23, промышленности и строительства—2-61-35, агропромышленный—2-64-36, 2-63-86; советского строительства и быта—2-69-58; культуры и школ—2-60-21, 2-57-63; информации—2-34-05; переводов—2-54-93; писем и селькоров—2-67-81; корректорская—2-33-61; выпускающие—2-35-95; собственные корреспонденты: п. Баргузин—91-1-44, г. Северобайкальск—35-73, п. Хоринск—55-6-90, г. Закаменск—31-61, п. Кырен—91-9-79, п. Агинское—3-40-69. Директор издательства—2-37-32, бухгалтерия—2-33-77, вахта—2-56-62.

Газета выходит 300 раз в год. Объем 2 п. л. Индекс подписки газеты 50901.

Газета отпечатана республиканской типографией Госкомиздата Бурятской АССР. Директор 2-40-45. Заказ № 182.